ตำนานเมืองสกลนคร

ขุนศรีนครานุรักษ์

พิมพ์เปนที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ

รองอำมาตย์เอก

พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ พรหมสาขา)

เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

๑๘ มิ.ย.

ประวัติ

รองอำมาตย์เอก พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ พรหมสาขา) เกิดเมื่อวัน ที่ เดือน พ.ศ. แรกเข้ารับราชการเปนที่ท้าวสุวรรณสาร กรมการเมืองสกลนคร แล้วได้เลื่อนเปนตำแหน่งราชบุตรเมืองสกลนคร และภายหลังได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเปนพระอนุบาลสกลเขตร์ ได้เคยรับราชการฉลองพระเดชพระคุณในตำแหน่งต่าง ๆ ในเมืองสกลนคร มีตำแหน่งยกบัตร์ ตำแหน่งผู้พิพากษา ตำแหน่งปลัดเมืองสกลนคร และได้รับราชการในตำแหน่งปลัดเมืองสกลนครตลอดมาจนแก่ชรา จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนข้าราชการรับพระราชทานเบี้ยบำนาญ พระอนุบาลสกลเขตร์ได้รับราชการงานเมือง ในเมืองสกลนครมามาก ดังจะได้ปรากฎต่อไปในหนังสือเล่มนี้

พระอนุบาลสกลเขตร์ มีบุตรที่ยังคงรับราชการอยู่เวลานี้หลายคน คือ รองอำมาตย์เอก ขุนศรีนครานุรักษ์ นายอำเภอธาตุเชิงชุม รองอำมาตย์โท ขุนหิรัญรักษา คลังจังหวัดนครพนม รองอำมาตย์ตรี ขุนถิรมัยสิทธิการ ปลัดอำเภอธาตุเชิงชุม นอกจากนี้ก็ยังมีอีกที่เคยรับราชการ คือ รองอำมาตย์โท ขุนวินิจสกลการ เปนผู้พิพากษารองศาลจังหวัดสกลนคร ขุนลิขิตพจนแสดง เปนพนักงานไปรสนีย์โทรเลขจังหวัดสกลนคร แต่เวลานี้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว

พระอนุบาลสกลเขตร์ป่วยเนื่องด้วยโรคชรา ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ คำนวนอายุได้ ๗๔ ปี บุตรหลานได้จัดการทำศพที่จังหวัดสกลนครเสร็จแล้ว แต่วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. นี้

สิ้นประวัติโดยย่อของพระอนุบาลสกลเขตร์แต่เพียงเท่านี้

นายวรดี พรหมสาขา เนติบัณฑิต

ผู้จดบรรทึก

คำนำ

พงษาวดารเมืองสกลนคร

วันที่ ๑ ตุลาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

ข้าพเจ้า อำมาตยโท พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร อายุ ๗๙ ปี ได้พร้อมด้วยพระอนุบาลสกลเขตร์ ปลัดจังหวัดสกลนคร แลกรมการซึ่งมีชื่อปรากฏอยู่ข้างท้ายคำนำนี้ ตรวจค้นตำนานนิทาน ซึ่งเปนเรื่องราวสืบพงษาวดารเมืองสกลนคร พบตำนานในอุลังกะนิทานธาตุพนมผูก ๒—๓ ข้าง แลเก็บเอาตามคำของคนโบราณเล่าสืบต่อ ๆ กันมาข้าง เก็บเอาตามจดหมายเหตุของพระประทุมกรมการเมืองนครพนมข้าง มาเรียบเรียงเข้าเปนเรื่องไว้ เพื่อให้เปนประโยชน์แก่บุตรแลหลานซึ่งจะสืบวงษ์ตระกูลเมืองสกลนคร รู้เรื่องราวในอดีตแลประจุบันว่า เมืองสกลนคร เชื้อวงษ์ตระกูลมาจากไหน

แต่ข้าพเจ้าต้องขออภัยว่า การที่เรียบเรียงพงษาวดารเมืองสกลนครนี้ไม่มีนิทานต่อเนื่องเปนอันเดียวกันมาแต่ครั้งโบราณ ข้าพเจ้าได้เก็บเอาถ้อยคำมาจากที่ต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ เกรงว่าจะไม่เปนความจริงแน่นอน หวังว่าท่านผู้อ่านผู้ฟังคงให้อภัยแก่ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียง เมื่อเห็นว่าถ้อยคำอันใดผิดพลาดคลาศเคลื่อน ขอได้โปรดตกแต้มต่อเติมด้วยเทอญ

ใจความก็คือ เมืองสกลนครนี้ ได้มีผู้ปกครองสืบมา เท่าที่ข้าพเจ้าสืบรู้ มีอยู่สามตอน คือ ตอนที่ ๑ แยกตระกูลมาจากกรุงอินทะปัฐนคร ตอนที่ ๒ แยกวงษ์ตระกูลมาจากเมืองกาฬสินธ์ ตอนที่ ๓ แยกวงษ์ตระกูลมาจากเมืองนครพนม มีข้อความพิศดารดังข้าพเจ้าจะได้แถลงการต่อไปข้างท้ายนี้ ฯ ล ฯ

ลงนาม พระยาประจันต์ ฯ ผู้ว่าราชการจังหวัด

ลงนาม พระอนุบาลสกลเขตร์ ปลัดจังหวัด

ลงนาม พระบริบาลศุภกิจ } กรมการพิเศษ
ลงนาม พระวิชิตร์พลหาร }

พงษาวดารเมืองสกลนคร

ตอนที่ ๑

แยกวงษ์ตระกูลมาจากกรุงอินทะปัฐนคร (เขมร)

คือ จำเดิมแต่เมื่อสาสนาพระพุทธกัสโปเจ้านั้น เมืองสกลนครได้ปรากฎนามว่า เมืองหนองหารหลวง ซึ่งมีอดีตนิทาน แห่งองค์สำมาสำพุทธโคดม บรมครูเจ้าของเรา พระองค์ยกเอามาตรัสธรรมเทศนาไว้ ในอุลังกะนิทานพระธาตุพนมผูก ๒ ผูก ๓ ว่า เมื่อสาสนาพระเจ้ากัสโป ขุนขอมเปนราชบุตร์ เจ้าเมืองอินทะปัฐนคร (เขมร) ได้พาครอบครัวข่าวไพร่มาสร้างเปนเมืองขึ้นที่ริมหนองหารหลวง ตรงท่านางอาบ สมมุตินามว่าเมืองหนองหารหลวง ขุนขอมได้เปนเจ้าเมือง ขึ้นกับเมืองอินทะปัฐนครขุนขอมมีราชบุตร์คนหนึ่ง ชื่อว่าสุระอุทะกะกุมาร คือเมื่อวันประสูตร์มีอัศจรรย์ ยังเกิดมีน้ำพุ

ขึ้นในที่ใกล้กับริมเมืองนั้น เหตุนั้นบิดาจึงให้นามว่าเจ้าสุระอุทะกะ แลเจ้าผู้ครองเมืองก็เคยไปทรงสรงน้ำพุในฤดูสงกรานต์ทุกปี (ชาวเราจึงได้เรียกกันว่าซ่งน้ำพุต่อมาจนบัดนี้) พอพระชนมายุเจ้าสุระอุทะกะ จำเริญวัฒนาครบ ๑๕ พรรษา ขุนขอมผู้เปนบิดาก็ถึงแก่กรรมไป —

ฝ่ายกรมการราษฎรก็เชิญเจ้าสุระอุทะกะขึ้นเปนเจ้าเมือง สมมุตินามว่าพระยาสุระอุทะกะ ๆ ปกครองบ้านเมืองต่อมามีบุตร ๒ องค์ องค์พี่ชาย ปรากฎนามว่า เจ้ายิ่งคะละ องค์น้องชายปรากฎนามว่าเจ้าคำแดง ในวันหนึ่ง พระยาสุระอุทะกะมีคำสั่งให้เสนาข้าราชการจัดวิหลพลโยธา ออกตรวจอาณาเขตรบ้านเมืองของตน ครั้นตรวจไปถึงปากน้ำมูลนัตที ซึ่งเปนเขตรต่อกับเขตรเมืองอินทะปัตฐะนคร เสนาข้าราชการเรียนชี้แจงว่าที่นี้เปนที่แบ่งเขตรเมืองหนองหารหลวง กับเมืองอินทะ

ปัฐนคร ตามลำแม่น้ำมูลนัคที จดดงพระยาไฟ (ดงพระยาเย็น) ขุนขอมซึ่งเปนบิดาของพระองค์ กับเจ้าเมืองอินทะปัฐนคร ได้มอบอำนาจให้ทะนะมูลนาคเป่นผู้รักษาอาณาเขตร์ต่อไป พระยาสุระอุทะกะโกรธว่าปู่กับบิดามอบอำนาจให้ทะนะมูลนาค ซึ่งเปนสัตว์เดียระฉานรักษาอาณาเขตร์บ้านเมืองนั้นยังไม่เปนการสมควร พระยาสุระอุทะกะ ว่าแล้วก็ชักพระขรรค์คู่ผู้กำเนิดออกทำฤทธิ์ได้ไปยังน้ำมูลนัคที แลแกว่งพระขรรค์แสงสำแดงฤทธิ์ข่มขู่ทะนะมูลนาคๆ โกรธก็ทำฤทธิ์แสดงตนให้พระยาสุระอุทะกะเห็นเปนอัศจรรย์ต่างๆ นาๆ ในขะณะนั้นการแสดงฤทธิ์ต่างคนก็ต่างหยุดหย่อนท้อถอยซึ่งกันแลกัน ฝ่ายพระยาสุระอุทะกะก็ยกรี้พลโยธากลับมายังบ้านเมืองของตน ฝ่ายทะนะมูลนาคก็ยังไม่ลืมความโกรธ จึงจัดกำลังโยธาเงือกงูทั้งหลายที่อยู่ในอำนาจของตนติดตาม พระยาสุระอุทะกะไปถึงหนอง

หารหลวง (ท่านางอาย) ให้โยธาทั้งหลายสำแดงตนเปนพานเผือก ขาวงามบริสุทธิทุกตัว แล้วพากันเดินผ่านเมืองไปทางทิศตวันตกโพสามต้น ชาวเมืองทั้งหลายเห็นจึ่งนำเหตุขึ้นกรายเรียน พระยาสุระอุทะกะ ๆ ไม่มีความตริกตรองอย่างอื่นก็สั่งให้นายพรานทั้งหลาย ไปช่วยกันล้อมจับเอาพรานทั้งเปนถวาย ถ้าจับเปนไม่ได้ก็ให้จับตายมารับสั่งโดยเด็ดขาด นายพรานรับคำสั่งแล้วก็พร้อมราษฎร หลายคนติดตามไปถึงโพสามต้นจึ่งพบฝูงพานเผือก นายพรานจัดคนเข้าล้อมจับ ฝูงเสนานาคที่สำแดงตนเปนพานเผือกก็ต่างตนต่างหลบหลีกหายตัวไป ยังอยู่แต่ทะนะมูลนาคตัวเดียว ทะนะมูลนาคก็ทำทีหลอกล้อนายพรานกับพวกเสนาที่ติดตามไปนั้น ล่อเข้าไปในป่า พอถึงหนองบัวสร้าง นาคนั้นก็ทำทีเปนเจ็บ นายพรานกับพวกก็ล้อมจับ พยายามอยู่เปนหลายคราวก็จับตัวนาคไม่ได้ จึ่งได้ยิงด้วยน่า

ไม้อันมีลูกปืนประสมด้วยยาพิศ ลูกปืนได้ถูกพานเผือก เข้าที่สำคัญ ทะนะมูลนาคเข้าใจว่าจะสู้เขาด้วยทำฤทธิ์ เปนพรานไม่ไหว แลสู้รบกับคนชาติต่ำจะเสื่อมฤทธิไป จึ่งสูบเอาดวงจิตรออกจากกายพรานเผือก ๆ ก็ถึงแก่ความตาย พระยานาคก็ทำฤทธิให้ร่างกายพานนั้นใหญ่เท่ากับช้างสาร ฝ่ายนายพรานเห็นได้ทีก็สั่งให้กำลังเข้ายกหาม ๆ สักเท่าใดก็ไม่ขึ้น โดยความหนักเกินประมาณ นายพรานก็จัดกำลังเข้าฉุดลากซากพานมาทางโพสามต้น ถึงริมหนองหารหลวง กำลังที่ฉุดลากซากพานนั้นก็หมดแรงที่จะลากต่อไป ทำฉันใดก็ไม่เคลื่อนที่ไปบ้างเลย นายพรานก็ใช้ม้าเร็วนำเหตุไปกราบเรียน พระยาสุระอุทะกะ ๆ ก็มีคำสั่งตอบไปว่าให้จัดการเชือดเอาเนื้อพานไปถวายเพื่อจะบริโภค นายพรานก็พร้อมโยธาทั้งหลายแลไพร่บ้านพลเมืองโดยมากเข้าเถือเอาเนื้อพานเผือกได้ ๓ วัน ๒ คืนเนื้อพานยังไม่รู้

หมด ยิ่งมีงอกออกมากขึ้นทุกที จนคนในเมืองได้รับประทานทั่วกัน ฝ่ายว่าพระยาสุระอุทะกะได้รับประทานเนื้อพานเผือกแล้ว ก็มีความยินดีปรีดาผาศุขในใจเปนอันมาก ฝ่ายว่าพระยานาคนั้นเมื่อเรียกรวบรวมพลโยธาได้แล้ว ในเวลากลางคืน ๆ หนึ่งก็พากันทำฤทธิ์มุดลงไปในน้ำหนองหารหลวง พอเข้าใจได้ว่าคนในเมืองนั้นนอนหลับดีแล้ว พระยานาคกับกำลังรี้พลก็ขุดแผ่นดินเมืองให้ล่มลงเปนน้ำเจือกับหนองหารหลวง แล้วพระยานาคก็ตรงเข้าจับเอาตัวพระยาสุระอุทะกะ ผูกมัดด้วยบ่วงนาคยาต แล้วสั่งให้โยธาฉุดลากไป เพื่อกระทำการทรมารให้สมกับความที่แค้นเคือง ลากเอาไปยังแม่น้ำทะนะนัดที (คือแม่น้ำโขง) พระยานาคฉุดลากเลี้ยวไปเลี้ยวมาตามยะถากรรมที่นึกออก, เพื่อจะให้พระยาสุระอุทะกะขาดใจตายด้วยการทรมารนี้ พอถึงแม่น้ำโขงที่ริมบ้านปากกำเดียวนี้ พระยาสุระอุทะกะ

ทนความเจ็บแสบไม่ได้ก็ขาดใจตายไป พระยานาคก็เอาศพพระยาสุระอุทะกะไปถวายเจ้าเมืองอินทะปัฐนคร (แล้วอย่างไรต่อไปตอนนี้สืบไม่ได้ความ)

ฝ่ายทางเมืองหนองหารหลวง เจ้ายิ่งคะละ เจ้าคำแดง กัญญาติวงวารแลข้าราชการ ทั้งชนชาวเมืองซึ่งรู้สึกตัวก่อนจมน้ำ ก็ต่างคนต่างว่ายน้ำออกไปอาไศรยอยู่ตามเกาะดอนกลางหนองหาร ซึ่งเหลือจากพวกนาคทำลายไม่หมด ถึงกลางวันก็พร้อมกันทำแพ แล้วก็พร้อมกันขี่แพนั้นข้ามมาตั้งพักพลอยู่ที่โพนเมืองริมหนองหารหลวง ทางทิศใต้เจ้ายิ่งคะละ เจ้าคำแดง พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ไปตรวจหาไชยภูมิที่จะตั้งบ้านสร้างเมืองพบที่คูน้ำลอดเชิงชุมเปนที่ไชยภูมิ์อันงดงามดี และเปนที่ประชุมรอยพระพุทธบาทด้วย เจ้ายิ่งคะละ จึงตั้งสัตย์อธิถานว่า ข้าพเจ้าจะพาครอบครัวมาตั้งบ้านสร้างเมืองอยู่ที่นี้ เพื่อปฏิบัติรอยพระพุทธบาทด้วย ขอให้เทพยดาผู้

มีฤทธิ์จึงช่วยอภิบาลบำรุงให้บ้านเมืองวัฒนาถาวรต่อไป ในขณะนั้นได้มีพระยานาคตัวหนึ่ง ชื่อว่าสุวรรณนาค ซึ่งเปนผู้รักษารอยพระพุทธบาท ทำฤทธิ์สระเกล็ดเปนทองคำผุดขึ้นมาจากท้องพระสุธาดล อภิเศกให้เจ้ายิ่งคะละเปนเจ้าเมืองหนองหารหลวง ให้นามว่า พระยาสุวรรณยิ่งคะละ ๆ ก็ได้ราชาภิเศกกับนางนารายเจงเวงราชธิดาของเจ้าเมืองอินทะปัฐนครเปนเอกมเหษี พระยายิ่งคะละก็ได้ครอบครองบ้านเมือง ต่อมาโดยสวัสดิภาพ

ส่วนหนทางที่พระยานาคชักราก พระยาสุระอุทะกะลงไปน้ำโขงนั้น ก็กลายเปนคลองน้ำไหลจากหนองหารหลวงตกน้ำโขงนั้น คนทั้งหลายเรียกชื่อคลองนั้นว่าคลองน้ำกรรมต่อ ๆ มาจนเท่าทุกวันนี้ แต่ที่เรียกว่าน้ำก่ำ ๆ นั้นผิด โดยความไม่เข้าใจศัพท์ของคนพื้นนี้

ส่วนหนทางที่นายพราน ได้ลากซากพานเผือกมายังเมืองหนองหารหลวงนั้น ก็กลายเปนคลองน้ำไหล

มาตกที่หนองหารหลวง เดี๋ยวนี้ชาวเมืองเรียกกันว่า คลองน้ำลาก ๆ สืบต่อกันมา

ส่วนเกาะดอนกลางน้ำนั้น เปนเกาะที่เหลืออยู่เท่าที่ปรากฎมาแล้วนี้ ก็คงจะเปนด้วยไยฮาของพระยานาคขุดทำลายไม่หมดนั่นเอง หาได้ปรากฎว่าเปนเรือนแม่ร้างนางหม้ายไม่ ชื่อเกาะต่าง ๆ จะเปนชื่อที่เรียกกันมาแต่ครั้งไหนก็ไม่ปรากฎ ผู้เรียบเรียงนี้เข้าใจเอาว่า เรียกกันคราวแย่งเนื้อพานนั่นเอง จะเท็จจริงประการใดแล้วแต่ผู้อ่านจะสันนิษฐานเถิด เรื่องมันมีมูลเท่านี้แล

ฝ่ายเมืองหนองหารน้อย (เดี๋ยวนี้ร้างแล้วอยู่ในเขตรอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี) ในขณะนั้นไม่มีผู้ปกครองเมือง เสนาอำมาตย์จึงทำพิธีอธิฐานเสี่ยงราชรถม้าหาผู้ครอบครองต่อไป ราชรถเทียมด้วยม้าอันมีฤทธิ์แลกำลัง ก็พามาสู่เมืองหนองหาร

หลวง รถเข้าไปเกยที่วังเจ้าคำแดง เจ้าคำแดงก็ไป เปนผู้ครอบครองเมืองหนองหารน้อยแต่นั้นต่อมา เมืองหนองหารหลวง เมืองหนองหารน้อย ก็เปนบ้านเมืองพี่น้องกันต่อมาจนสิ้นชั่วเจ้าเมืองทั้งสองนั้น ต่อนั้นมาสืบไม่ได้ความว่าจะเปนประการใด เปนอันยุติเท่านี้

ครั้นต่อมาถึงสาสนาพระโคดมบรมครูเจ้าของเราเดี๋ยวนี้ องค์สัมมาสัมพุทโธเจ้าของเรา พร้อมด้วยพระสาวกอรหันตเสด็จจากเมืองศรีโคตบูรณ์ แล้วมาฉันเข้าที่ภูกำพร้า หรือนัยหนึ่งเรียกว่าดอยเข็ญใจ พระองค์ทรภูกถึงประวัติ พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ที่เข้าสู่ปรินิพพานแล้ว ได้มาประชุมรอยพระบาทที่คูน้ำลอดเชิงชุมทุก ๆ พระองค์ ๆ เห็นว่าจวนจะเข้าปรินิพพานแล้ว จึงพาสาวกพระอรหันตา ๕๐๐ องค์ ไปสู่คูน้ำลอดเชิงชุมประทานรอยพระบาททับลงที่แผ่นศิลา ซึ่งฝังอยู่ที่ศีรษะคูน้ำลอด คณะเจ้าพระยายิ่งคะละ ได้พร้อมบริวารมา

รับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๆ ได้กระทำปฏิหารให้พระยายิ่งคะละเห็นเปนอัศจรรย์ คือแสดงให้มหารัตนมะณี ๓ ดวงเสด็จออกจากพระโอยฐ์ตาม ๆ กันออกมาแล้วหายไป แล้วมีมหารัตนมะณีหนึ่งดวงเสด็จออกจากพระโอยฐ์อีก มีรัศมีรุ่งโรจน์โชติชัชวาลทั่วทั้งอากาศนภาดล คนทั้งหลายเห็นก็ขนพองสยองเกล้า พระยาสุวรรณยิ่งคะละ จึ่งกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าถามปัญหาในข้ออัศจรรย์ พระพุทธเจ้าจึ่งทรงตรัสธรรมเทศนาว่า ที่นี่เปนที่ประเสริฐอันหนึ่งแห่งพระเจ้าทั้งหลาย ซึ่งได้ตรัสสัมพัญญูเปนพระเจ้าในพุทธกัปนี้ทุกพระองค์ เมื่อจวนจะเข้าสู่ปรินิพพานก็ได้ประชุมรอยพระบาทไว้ในที่นี้ รัตน ๓ ก็คือดวงที่ ๑ พระเจ้ากุกุสันโท ดวงที่ ๒ ก็คือพระโคนาคม ดวงที่ ๓ ก็คือพระเจ้ากัศโป ที่ล่วงลับเข้าสู่นิพพาน ดวงที่ ๔ ซึ่งเสด็จออกมาที่หลัง ก็คือองค์สัมมาสัมพุทโคตมนี้แล

เมื่อหมดสาสนาพระตถาคตครบห้าพรรษาแล้ว ยังจะมี พระศรีอริยเมตไตรยเจ้าองค์หนึ่ง ได้ตรัสสัมพัญญูเปน พระพุทธเจ้าในพุทธกัยนี้ พระองค์ก็ยังจะได้มาประชุม รอยพระบาทไว้ ที่นอกจากจะหมดพุทธกัย พระยาสุวรรณ ปิ่งคะละ เมื่อได้สดับตรับฟังรศธรรมเทศนาของพระ พุทธเจ้า แล้วก็มีความโสมนัศยินดีปรีดาปราโมท ในพระสัตธรรมเทศนานั้นยิ่งนัก เพราะว่าบ้านเมือง ของตนได้ตั้งอยู่ในสถานที่อันประเสริฐ พระยาสุวรรณ ปิ่งคะละ ชักพระขันธ์ออกจะตัดศีรษะของตนถวายบูชา พระสัตธรรมเทศนา ฝ่ายนางนารายเจงเวงราชเทวี เห็นพระองค์ทรงพระสัญญาวิปลาศดังนั้น จึงเข้ากุม พระหัตถ์แย่งพระขรรค์ไว้แล้วทูลว่า เมื่อพระองค์ยัง ทรงพระชนมายุอยู่ยืนนาน ก็จะได้อุปถัมภ์บำรุงรอย พระพุทธบาท สืบพระพุทธสาสนาสร้างบุญกุศลสืบไป พระยาปิ่งคะละได้ยินคำนางเทวีห้ามก็สดุ้งพระไทย รู้

สึกถึงคุณพระรัตนไตรย มีพระศรัทธาเลื่อมไสยในรอยพระพุทธบาท พระยาก็ถอดมงกุฎกระษัตริย์ ซึ่งมีราคาแสนตำลึงทองคำมณีสรวมลงในรอยพระบาทเปนเครื่องบูชาแล้ว พระยาสุวรรณปิ่งคะละ ก็อาราธนาพระพุทธเจ้ากับพระอระหันตา ๕๐๐ ไปรับบิณฑะบาต ที่พระราชวังของพระองค์ พระพุทธเจ้ากระทำภูตากิจ รับฉันอาหารบิณฑะบาต ทรงอนุโมทนาซึ่งทานแห่งพระยาสุวรรณปิ่งคะละ แล้วก็เสด็จไปบรรธมที่แท่นศิลาอาศน์ณะดอยคูหา แล้วก็เสด็จไปยังเมืองกุฉินาราย พระองค์เสด็จเข้าสู่ปรินิพพานในกาลนั้นแล

ฝ่ายพระยาสุวรรณปิ่งคะละกับนางนารายเจงเวงสร้างอุโมงก่อเปนรูปเจดีย์สรวมรอยพระพุทธบาทไว้ที่คูน้ำลอดเชิงชุม ให้นามว่า พระเจดีย์พุทธปาทะโรมชุม (หรือเชิงชุม) ซึ่งมีรอยพระพุทธบาททั้ง ๔ พระองค์รวมกันทับซ้อนอยู่เปนหลักถาน ณะแผ่นศิลาข้างล่าง

อุปมุงที่ลาศพระเจดีย์นั้น พระโบราณาจารย์เจ้าจึงอธิบาย คาถาไว้แก่ผู้ที่มีใจเลื่อมใสศรัทธาจะนมัศการพระเจดีย์นี้ ให้ว่า "จตุภควา พุทธปาทเจติยํ ขีคลํอหํวนฺทามิ" ดังนี้

ครั้นเมื่อถึงเดือนหกเพ็ญวันพุฒปีชวด พระยาสุวรรณยิ่งคะละ ได้ข่าวว่าพระสมณะโคดมบรมสาคยะมุณีศรีสรรคเพ็ชรพุทธเจ้า ของเราเสด็จดับขันธ์เข้าสู่พระปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปเถรเจ้ากับพระอระหันตา ๕๐๐ รูป จะนำเอาอุรังกะธาตุ พระพุทธเจ้ามาประดิษฐานไว้ที่ภูกำพร้า พระยาสุวรรณยิ่งคะละประชุมข้าราชการแลราษฎรทั้งหลายว่า เราคิดถึงคุณพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่เปนอันมาก ควรเราทั้งหลายจะสร้างอุโมงไว้คอยอุลังกะธาตุ เพื่อขอแบ่งอุลังกะธาตุไว้สถาปณาเปนที่สักการบูชาสืบพระสาสนาต่อไป ข้าราชการราษฎรทั้งชายแลหญิงมีความยินดีเห็นชอบด้วย

แต่ความศรัทธาแยกเปนสองพวก คือพวกชายพอใจจะไปก่ออุโมงไว้ที่ดอนคูหา ซึ่งเปนพระแท่นบรรลังก์พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาบรรธมที่นั้น พระยาสุวรรณบิงคะละ ก็เห็นชอบด้วย

ฝ่ายผู้หญิงนางนารายเจงเวง เปนประธานพอใจจะก่ออุโมงไว้ที่สวนราชอุทธยานเจงเวง และจะก่อสพานด้วยหินแร่ตามถนนออกจากเมืองไปให้ถึงราชอุทธยานเจงเวง เพื่อให้สดวกแก่การไปมานมัศการบูชาพระธาตุได้ทุกฤดูกาล ฝ่ายพระยาสุวรรณบิงคะละ ก็อนุญาตให้ตามความประสงค์ของพระนางเจ้านั้น ฝ่ายผู้หญิงผู้ชายต่างมีความโสมนัศยินดี พูดจาแข่งขันกันว่าเมื่อรวยรวมหินรายหินอ่อนอิฐปูนพอแล้ว จะก่อเวลาใดให้สัญญากันไว้ คือ ให้เสร็จภายในวันกับคืนหนึ่งเปนอย่างช้า ถ้าฝ่ายใดก่อแล้วภายในดาวเพ็กขึ้นพ้นเขาหยุดกันให้ ถือว่าฝ่ายนั้นชะนะ เมื่อได้อานัติสัญญากัน

แล้วก็ลงมือก่อ ครั้นเวลากลางคืนผู้ชายพวกหนุ่ม ๆ ก็ลักลอบมาช่วยผู้หญิงเปนอันมาก เพราะยินดีในรูปรศกลิ่นเสียง อุโมงของผู้หญิงก็สำเร็จก่อน แลนางนารายเจงเวงก็เปนผู้มีไหวพริบดี สั่งให้บ่าวเอาโคมไฟขึ้นผูกโยงเสาให้สูงต่อปลายบนต้นไม้เพื่อให้มีแสงสว่างทั่วไป ฝ่ายผู้ชายที่ก่ออุโมงอยู่ดอยคูหา เห็นแสงโคมก็สำคัญว่าดาวเพ็ก (หรือดาวกัมพฤก) ออกแล้วก็พากันหยุดเสีย ก่อขึ้นไปได้แต่เพียงข้อเท่านั้น ฝ่ายผู้หญิงก่อวันยังค่ำคืนยังรุ่ง ก็สำเร็จในคืนวันนั้น พอรุ่งขึ้นพระมหากัสสปกับพระอรหันตา ๕๐๐ องค์ เปนบริวารเชิญอุลังกะธาตุ พระพุทธเจ้ามาถึงดอยคูหา พระยาสุวรรณปิ่งคะละกับนางนารายเจงเวงราชเทวีขอแบ่งอุลังกะธาตุ พระพุทธเจ้าจะสถาปนาไว้ณะอุโมงของตนเพื่อเปนที่บูชา ให้สมความปรารถนาของตน พระมหากัสสะปะเถระเจ้าจึงวิสัชนาว่า ที่นี้ไม่ใช่ภูกำพร้า

จะแบ่งอุลังกะธาตุไว้ ที่นี้ก็ผิดจากคำพระพุทธเจ้าว่าจะนะ ซึ่งทรงสั่งเราไว้แลจะไม่เปนมงคลประเสริฐแก่พระยาสุวรรณปิงคละ พระมหากัสสะปะจึ่งให้พระอระหันตากลับไปเอาถ่านไฟ (หรือพระอังคาร) พระพุทธเจ้ามาบรรจุไว้ที่อุโมงดอยคูหา อุโมงนารายเจงเวง พอเปนที่นมัสการบูชา พระมหากัสสะปะ ให้นามอุโมงดอยคูหาว่า ธาตุภูเพ็ก โดยเหตุผู้ชายหลงว่าโคมไฟผู้หญิงเปนดาวเพ็ก• จึงก่ออุโมงไม่สำเร็จ แลให้นามอุโมงนารายเจงเวงว่า ธาตุนารายเจงเวง ตามนามนางนารายเจงเวงนั้น พระมหากัสสะปะจัดการสถาปนาธาตุภูเพ็กแลธาตุเจงเวงแล้วก็พร้อมอระหันตา ๕๐๐ เชิญอุลังกะธาตุพระพุทธเจ้าไปยังภูกำพร้า (ซึ่งเปนธาตุพนมต่อมาณะบัดนี้) พร้อมทั้งพระยาสุวรรณปิงคะละ แลท้าวพระยาทั้งหลายก่ออุโมงสรวมพระอุลังกะธาตุพระพุทธเจ้าไว้ ที่ภูกำพร้าแล้วก็ต่างองค์ต่างกลับไปยังบ้านเมืองของตน

ฝ่ายพระยาสุวรรณปิ่งคะละ เมื่อสิ้นบุญกรรม์ของตน แล้วก็ถึงแก่กรรมไป เมืองหนองหารหลวงก็เลิกร้าง ว่างเปล่าไม่มีผู้ปกครองสืบตระกูลเจ้านาย มีแต่เสนา ข้าราชการผู้น้อยปกครองต่อมา จนเท่าพระพุทธศักราช ได้เท่าใด จึงได้มีเจ้าผู้ปกครองเมืองขึ้นอีกนั้น ตอนนี้ สืบไม่ได้ความ เมื่อต่อไปท่านผู้ใดสามารถสืบสวนมาได้ จงนำต่อเติมให้กระจ่างแจ้งออกไปเถิด

วงศ์ตระกูลเมืองสกลนคร ซึ่งแยกมาจากเมือง อินทปัตนคร เท่าที่ข้าพเจ้าสืบได้ก็สมมุติยุติลงแต่ เพียงนี้

ต่อนี้ไปข้าพเจ้าจะกล่าวถึงตระกูลแห่งเมืองสกลนคร ซึ่งแยกมาจากเมืองกาฬสินธุ์ เป็นตระกูลที่ ๒ ของ เมืองสกลนคร

พงษาวดารเมืองสกลนคร ตอนที่ ๒ ซึ่งแยกวงศ์ตระกูลมาจากเมืองกาฬสินธุ์ ตามถ้อยคำพระบรรเทากรมการคนเก่าเมืองขุขันธ์ กับเพียศรีครชุมคนเก่าซึ่งเปนหัวน่าปฏิบัติพระธาตุเชิงชุม เล่าสืบต่อกันมาดังนี้

ในเมื่อสิ้นพระชนม์พระยาสุวรรณปิงคะละแล้ว เสนาข้าราชการผู้ใหญ่ชาวเขมรก็สมมุติเปนเจ้าเมืองต่อมา เมื่อปีหนึ่งฝนแล้งราษฎรไม่ได้ทำนาถึง ๗ ปี เกิดความอัตคัดขัดสนเข้าปลาอาหารเปนอันมาก เจ้าเมืองกรมการชาวเขมรซึ่งอยู่ในจังหวัดเมืองหนองหารหลวงพากันอพยพครอบครัวไปอยู่เมืองเขมรหมด เมืองหนองหารหลวงก็เปนเมืองร้าง แต่จะร้างมาได้กี่ปีไม่ปรากฏ ราษฎรเรียกกันว่าบ้านธาตุเชิงชุม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่จะเปนรัชกาลใดไม่ปรากฏทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์มารักษาบ้านธาตุเชิงชุมอยู่หลายปี

อุปฮาดพาครอบครัวบ่าวไพร่ขึ้นมาอยู่ในบ้านธาตุเชิงชุม เกลี้ยกล่อมบ่าวไพร่ให้มาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดบ้านธาตุเชิงชุมหลายตำบล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์เปนพระธานี เปลี่ยนนามเมืองหนองหารหลวงเปนเมืองสกลทะวาปี ให้พระธานีเปนเจ้าเมืองขึ้นแก่กรุงสยามต่อมาก็หลายชั่วเจ้าเมือง

ถึงปีกุญจุลศักราช ๑๑๘๙ เจ้าอนุผู้ครองเมืองเวียงจันทร์ คิดขบถต่อกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้กองทัพหลวงขึ้นมาปราบเมืองเวียงจันทร์ แม่ทัพได้มาตรวจราชการทัพถึงเมืองสกลทะวาปี เจ้าเมืองกรมการเมืองสกลทะวาปีไม่ได้เตรียมกำลังทหารลูกกระสุนดินดำเสบียงอาหารไว้ตามคำสั่งแม่ทัพ แม่ทัพเห็นว่า เจ้าเมืองสกลทะวาปีขบถกระทำการขัดขืนอำนาจอาญาศึก จึงเอาตัวพระธานีเจ้าเมืองสกลทะวาปีไปประหารชีวิตรเสียที่หนองชายขาว

แม่ทัพนายกองกรุงเทพ ฯ กวาดต้อนครอบครัวไพร่พลเมืองสกลทะวาปีลงไปอยู่เมืองกระบินทร์ทะคาม ยังเหลือให้อยู่รักษาพระธาตุเชิงชุม แต่เพียครึ่งครชุมกับพวกบ้านหนองเหียน บ้านจารเพ็ญ บ้านอ้อมแก้วบ้านนาเวง บ้านพราน บ้านวังยาง ซึ่งเปนข้าพระธาตุเชิงชุมเท่านั้น เมืองสกลทะวาปีก็เปนเมืองร้างไม่มีเจ้าเมืองปกครอง แม่ทัพนายกองกรุงเทพ ฯ ให้ราชวงษ์เมืองกาฬสินธุ์มาเปนผู้รักษาเมืองต่อมา กล่าววงษ์ตระกุลที่แยกมาจากเมืองกาฬสินธุ์ก็เปนการยุติลงคงสืบได้เค้าบ้างแต่เท่านี้แล

ต่อไปนี้เปนประวัติของพระยาประจันตประเทศธานี ศรีสกลานุรักษ์ อรรคเดโชไชย อภัยพิริยบรากรมพาหุ (โง่นคำ พรหมสาขา) ผู้เปนต้นสกุล "พรหมสาขา" แลประวัติของบรรพบุรุษกับสมาชิกของตระกูล "พรหมสาขา"

พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) ได้รับราชการในเมืองสกลนครมาตั้งแต่เปนที่พระศรีสกุลวงศ์ผู้ช่วย แล้วได้เลื่อนขึ้นเปนตำแหน่งพระอุปฮาดเมืองสกลนคร ภายหลังได้เปนเจ้าเมืองเมืองสกลนคร แลเคยรับราชการในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการเมืองสกลนครครั้งหนึ่ง ในสมัยที่พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนา เปนสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลอุดร แล้วทางราชการได้เปลี่ยนเปนตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร แลได้รับราชการในตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนครมาจนตลอดอายุ โดยได้ทรง

พระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้มีปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร รักษาราชการจังหวัดสกลนครต่อมาด้วย

นอกจากนี้ก็เปนประวัติของบรรพบุรุษของพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) ซึ่งได้สืบเนื่องมาจากเจ้าเมืองเมืองนครพนม แลภายหลังได้มาเปนเจ้าเมืองปกครองจังหวัดสกลนครต่อ ๆ มาเปนลำดับ คือ

จำเดิมแต่ปีขานฉอศกจุลศักราช ๑๑๕๖ เมื่อ ๑๓๐ ปีล่วงมาแล้ว พระบรมราชาพรหมา เจ้าเมืองเมืองนครพนมซึ่งเปนบุตรพระบรมราชา (กู่แก้ว) ได้ครอบครองเมืองนครพนมต่อมา ครั้นพระบรมราชาพรหมาถึงอสัญกรรมแล้ว นายสุดตาบุตรกรมการซึ่งเปนพี่ภรรยาพระบรมราชาพรหมาได้เปนพระบรมราชา(สุดตา) เจ้าเมืองเมืองนครพนม ฝ่ายท้าวจุลนี ท้าวกิ่งหงษา ท้าวคำสาย ซึ่งเปนบุตรพระบรมราชาพรหมา ไม่ได้

เปนเจ้าเมืองก็มีความขัดเคืองอยู่เปนอันมาก ท้าวจุลนี จึงพาน้องชายทั้ง ๒ คนนั้น พร้อมด้วยข่าวไพร่แลครอบครัวของท่านข้ามน้ำโขงไปตั้งบ้านเรือนอยู่กวนกู่ กวนวัวฟากโขงฝั่งซ้าย แล้วได้ย้ายมาอยู่ที่เมืองมหาไชยกองแก้ว แทนเมืองร้างพระบรมราชากู่แก้ว ซึ่งเปนปู่ แล้วภายหลังท้าวจุลนี ท้าวกิ่งหงษา ท้าวคำสายได้พากันไปเฝ้าเจ้าเวียงจันทร์ ๆ ตั้งให้ท้าวจุลนี เปนพระพรหมอาษา เจ้าเมืองเมืองมหาไชยกองแก้ว ท้าวกิ่งหงษาเปนอุปฮาดพระนาคี (กิ่งหงษา) ท้าวคำสายเปนราชวงษ์ ท้าวน้อยบุตรพระพรหมอาษาเปนราชบุตร์ ขึ้นกับเมืองเวียงจันทร์ พระพรหมอาษาเจ้าเมืองมหาไชยกองแก้วได้กับนางเภาบุตร์สาวเจ้าเมืองคำเกิดเปนภรรยาต้น มีบุตร์ชายชื่อ ท้าวเหม็น ท้าวเหง้า ท้าวคำ ท้าวเสือ ท้าวโฉง ท้าวละ ท้าวนาค ท้าวหล้า ท้าวสีแก้ว รวม ๙ คน มีบุตร์หญิงรวม ๖ คน

อุปฮาดพระนาคี (กิ่งหงษา) อยู่ในราชการ ๑๐ ปี ก็ถึงอนิจกรรม เจ้าเวียงจันทร์ตั้งให้ราชวงษ์ติเจา (คำสาย) เปนอุปฮาดติเจา (คำสาย) ให้ท้าวคำบุตร์ อุปฮาดพระนาคี (กิ่งหงษา) เปนราชวงษ์ แลนางตูด ตร์พระพรหมอายาเจ้าเมืองเมืองมหาไชยได้กับเจ้าหมื่น ตร์เจ้าอนุเวียงจันทร์เปนสามี

อุปฮาดพระนาคี (กิ่งหงษา) มีบุตร์ชายชื่อ คำ เกตุ แก้ว สิง สอน เขียว จันทร์ รวม ๘ คน มีบุตร์ หญิง ๗ คน

ราชวงษ์ติเจา (คำสาย) มีบุตร์ชายชื่อ เอย โก้ บด เกตุ ตุง คำ สอน หนู อุ่นหล้า รวม ๙ คน แลบุตร์หญิงรวม ๙ คน

พระพรหมอายาเจ้าเมืองเมืองมหาไชยอยู่ในราชการ ๒๙ ปี ก็ถึงอสัญกรรมเมื่อประกาจุลศักราช ๑๑๘๘ ใน แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เจ้าอนุเวียงจันทร์คิดขบถต่อกรุงเทพมหามนคร กองทัพ

กรุงเทพ ฯ ยกขึ้นมาปรายปราม เจ้าอนุเวียงจันทร์ แตกหนีกองทัพกรุงเทพ ฯ ไปเมืองญวน เมืองมหาไชย กองแก้วก็แตกพ่ายแพ้แก่พระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กองทัพกรุงเทพ ฯ จับได้นางจวงภรรยาราชวงษ์คำ นางเทพภรรยาท้าวอินท์แลครอบครัวข่าวไพร่ลงไปกรุงเทพ ฯ เปนอันมาก พระอินทอายาเจ้าเมืองพนัชนิคมผู้เปนลูกข้ามาทูลขอเอาไปอยู่เมืองพนัชนิคม

ครั้นถึงปีมะแมจุลศักราช ๑๑๙๗ อุปฮาดตี่เจา (คำสาย) ราชวงษ์คำ ท้าวอินท์พร้อมด้วยข่าวไพร่ครอบครัวลงมาสู่พระบรมโพธิสมภารพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วได้เข้าหาแม่ทัพที่เมืองสกลทะวาปี แม่ทัพแต่งให้ขุนศรีโยธานำเอาตัวราชวงษ์คำกับท้าวอินท์ลงไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพ ฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นางเทพ

นางจวง ขึ้นมาตามราชวงษ์คำแลท้าวอินท์สามี ถึงเมือง สกลทะวาปี ครั้นถึงปีระกานพศกจุลศักราช ๓๑๙๙ อุปฮาดตีเจา (คำสาย) ก็ถึงแก่กรรม

ครั้นถึงปีจอสัมฤทธิศกจุลศักราช ๑๒๐๐ ราชวงษ์คำลงไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมมีตราพระราชสีห์ลงวันศุกร์ เดือนเก้า แรม ๑๑ ค่ำ ปีจอสำฤทธิศกจุลศักราช ๑๒๐๐ ตั้งให้ราชวงษ์คำ (บุตรอุปฮาดพระนาคี กิ่งหงษา) เปนพระยาประเทศธานี เจ้าเมือง แลเปลี่ยนนามเมืองสกลทะวาปี เปนเมืองสกลนครแต่นั้นต่อมา แลให้ราชวงษ์เมืองกาฬสินธุ์มาเปนอุปฮาด ให้ท้าวอินท์บุตรอุปฮาดพระนาคี (กิ่งหงษา) เปนราชวงษ์ ให้ย้ายราชบุตรเมืองกาฬสินธุ์มาเปนราชบุตรเมืองสกลนคร

พระราชทานเครื่องยศให้พระยาประเทศธานี (คำ) คือ คณโทเงินถมหนึ่ง พานหมากเงิน เครื่องในถม

สำรับหนึ่ง กระบี่เงินหนึ่ง ปืนคาบศิลา ๑ กระบอก อุปฮาด ถาดหมาก คณโฑเงินสำรับหนึ่ง ราชวงษ์ ถาดหมาก คณโฑเงินสำรับหนึ่ง แลโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้กส่วยผลเล่ว ตัวเลข ๒๐๐๐ คน ปีหนึ่งเปนผลเล่ว ๒๐๐ หาบ ถ้าไม่ได้ผลเล่วครบจำนวนให้คิดเงินแทนผลเล่วเลขละ ๒ บาท หาบละ ๒๐ บาท ผลเล่ว ๒๐๐ หาบ เปนเงิน ๔๐๐๐ บาท แบ่งตัวเลขไว้เปนเลขยกทนายเจ้าเมืองกรมการตัวเลข ๓๐๐๐ คน

พระยาประเทศธานี (คำ) มีบุตรชายชื่อท้าวไชย ท้าวฟอง ท้าวสีนวล ท้าวไค้ ท้าวทิบ ท้าวแต (ใคร อีกคนไม่ปรากฏ) รวม ๗ คน บุตรหญิงรวม ๖ คน อุปฮาดมีบุตรชาย ชื่อท้าวขวา ท้าวโคต ท้าวพิมพา ท้าวแสง ท้าวโส ท้าวพู ท้าวดาน ท้าวชิน ท้าวโชติ รวม ๙ คน บุตรหญิงรวม ๕ คน ราชวงษ์ อินท์ มีบุตรชายชื่อ ท้าวโง่นคำ ท้าวคลี่ ท้าวเมฆ ท้าวสงกา

ท้าวตูย ท้าวเช้า ท้าวคำขัน ท้าวซาย ท้าบุญจันทร์ รวม ๙ คน บุตรหญิง ๑๒ คน

อุปฮาด รับราชการได้ ๑๓ ปีก็ถึงแก่กรรม ราชบุตร์กลับไปอยู่เมืองกาฬสินธุ์ตามเดิม เมื่อปีจอโทศกจุลราช ๑๒๐๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ท้าวโถงบุตร์พระพรหมอายาเจ้าเมืองมหาไชยเก่าเปนอุปฮาด ท้าวเหม็นน้องท้าวโถงเปนราชบุตร์ อุปฮาดโถงมีบุตร์ชายชื่อ ท้าวลาด ท้าวมุม ท้าวฐูม ท้าวจี้ ท้าวอิน ท้าวหำ ท้าวคำ ท้าวไชย ท้าวเสน ท้าวสา รวม ๑๐ คน บุตร์หญิงรวม ๑๒คน ถึงปีขานจัตวาศกจุลศักราช ๑๒๐๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ราชวงษ์อินท์ไปเกลี้ยกล่อมเมืองวังซึ่งยังขัดขืนอยู่นั้น ราชวงศ์อินท์เกลี้ยกล่อมได้ตัวท้าวโลงกางกับท้าวราชวังน่า ท้าวนวล บุตร์หลานข่าวไพร่เจ้าเมืองวังเปนอันมาก กับได้ตัวเพียบุตร์โคตพวกข่ากระโซ่ลงมาสู่พระบรมโพธิสมภาร ราชวงษ์อินท์

รับราชการได้ ๒๑ ปี ถึงอนิจกรรมในปีมะเมียสำฤทธิศก ๑๒๒๐

ครั้นในปีกุญเบ็ญจศก ๑๒๒๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ตั้งให้ราชบุตรเหม็นเปนพระภูวดลบริรักษ์เจ้าเมือง ยกบ้านโพหวาเปนเมืองภูวดลสว่าง อยู่ฟากโขงฝั่งซ้ายริมแม่น้ำเซบั้งไฟ ขึ้นกับเมืองสกลนครอีกเมืองหนึ่ง กับโปรดเกล้า ๆ ให้ท้าวเทพกัลยาเปนพระสิทธิศักดิ์ประสิทธิเจ้าเมือง ยกบ้านโพนสว่างหาดยาวริมน้ำปลาหาง ในแขวงเมืองสกลนคร เปนเมืองสว่างแดนดิน ขึ้นกับเมืองสกลนครอีกเมืองหนึ่ง ในปีนี้เมืองร้อยเอ็จ เมืองอุบลเกิดฝนแล้ง ราษฎรเมืองร้อยเอ็จ เมืองอุบลอดเข้าเปนอันมาก พากันอพยพครอบครัวเข้ามาอยู่ในเขตรแขวงเมืองสกลนครหลายสิบครอบครัว

ครั้นถึงปีชวดฉอศกจุลศักราช ๑๒๒๖ เมืองสกลนครเกิดฝนแล้ง เข้าเปลือกหนัก ๕ ชั่งต่อบาทเงิน แต่

ราษฎรพลเมืองไม่แตกตื่น เพราะเข้าในท้องที่มีพอเจือจานกันกินได้ตลอดการรอดอดอยากปีหนึ่ง

ครั้นถึงปีเถาะนพศกจุลศักราช ๑๒๒๙ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้ท้าวปัดบุตรอุปฮาดตีเจา เปนราชวงศ์ ให้ท้าวราชบุตรอุปฮาดโถงเปนราชบุตรเมืองสกลนคร

ครั้นปีวอกจัตวาศกจุลศักราช ๑๒๓๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปิยะมหาราชเจ้า รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้ท้าวโง่นคำบุตรราชวงศ์อินท์เปนพระศรีสกุลวงศ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสกลนคร แลโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้ขัติยเปนพระไพสารศรีมานุรักษ์เจ้าเมือง ยกบ้านนาโพเปนเมืองโพธิไพสารนิคม ขึ้นแก่เมืองสกลนครอีกเมืองหนึ่ง

ครั้นปีกุญสัปตะศกจุลศักราช ๑๒๓๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยามหาอำมาตย์ (ชื่น) เปน

แม่ทัพคุมทหารกรุงเทพ ฯ กับไพร่พลกำลังหัวเมืองฝ่ายตวันออกเฉียงเหนือไปตั้งอยู่เมืองหนองคาย รบกับอ้ายจีนฮ่อที่มากระทำการจลาจลณเมืองเวียงจันทร์ร้าง เมืองสกลนครถูกเกณฑ์พลกำลัง ๑๐๐๐ คน พระศรีสกุลวงศ์ (โง่นคำ) ผู้ช่วยเปนนายทัพ คุมกำลังรบอ้ายจีนฮ่อมีไชยในการทัพคราวนี้

ในปีชวดอัฐศกจุลศักราช ๑๒๓๘ พระยาประเทศธานี (คำ) อุปฮาดโถง ราชบุตรราช ป่วยถึงอนิจกรรม พระยาประเทศธานี (คำ) อายุ ๘๖ ปี รับราชการได้ ๓๙ ปี จึงถึงอนิจกรรม ราชวงศ์ปิดได้เปนผู้รักษาราชการเมืองสกลนคร ในปีฉลูนพศกจุลศักราช ๑๒๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปิยะมหาราชเจ้า รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้พระศรีสกุลวงศ์ (โง่นคำ) ผู้ช่วยเปนอุปฮาด ให้ท้าวฟองบุตรพระยาประเทศธานี (คำ) เปนราชวงศ์ เมืองสกลนคร

ครั้นถึงปีขานสำฤทธิศกจุลศักราช ๑๒๔๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปิยะมหาราชเจ้ารัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ พระราชทานสัญญาบัตรให้ราชวงศ์ปีดเป่นพระยาประจันตประเทศธานี ตำแหน่งเจ้าเมืองสกลนคร แลให้ท้าวจูมบุตรอุปฮาดโถงเปนราชบุตร พระยาประจันตประเทศธานี (ปีด) มีบุตรชายชื่อ ท้าวแสง ท้าวเภา ท้าวฮด ท้าวเลา ท้าวจูม ท้าวเกตุ ท้าวสีม ท้าวคำพัน รวม ๘ คน บุตรหญิงรวม ๖ คน อุปฮาด (โง่นคำ) มีบุตรชายชื่อ ท้าวพังคี ท้าวอรดี ท้าวนรกา ท้าวสิง ท้าวสัง ท้าวเส ท้าวโท ท้าวบัวคำ รวม ๘ คน บุตรหญิงรวม ๑๓ คน ราชวงศ์ฟอง มีบุตรชายชื่อ ท้าวสุวรรณ์ดี ท้าวอินที ท้าวแดงอ่อน รวม ๓ คน บุตรหญิงรวม ๕ คน ราชบุตรจูมมีบุตรชาย ๕ คน บุตรหญิง ๑ คน

ครั้นถึงปีวอกฉอศกจุลศักราช ๑๒๔๖ บาดหลวงได้มาตั้งสอนสาสนาโรมันคาทอริกอยู่ที่บ้านท่าแร่แขวงเมืองสกลนคร

ครั้นถึงปีวอกฉอศกจุลศักราช ๑๒๔๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปิยะมหาราชเจ้ารัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาราชวรานุกูลเปนแม่ทัพคุมกองทัพไทยลาวยกขึ้นมาตั้งอยู่เมืองหนองคายจะไปปราบอ้ายจีนฮ่อซึ่งมากระทำการจลาจลที่เมืองเชียงขวาง ทุ่งเชียงคำฝั่งซ้าย ในการทัพคราวนี้เมืองสกลนครถูกเกณฑ์กำลัง ๑๐๐๐ คน ช้าง ๒๕ เชือกไปเข้ากองทัพ กับถูกเกณฑ์ส่งเสบียงทัพเปนเข้าสาร ๓๐๐๐ ถัง แลถูกเกณฑ์โคต่าง ๑๐๐ โค ส่งทางบกบ้างทางเรือบ้าง ในการทัพคราวนี้ โปรดให้อุปฮาด (โง่นคำ) ราชวงศ์ฟอง เปนนายทัพคุมพลกำลัง ๑๐๐๐ คน ช้าง ๒๕ เชือก ไปเข้ากองทัพพระยาราชวรานุกูลที่เมืองหนองคาย แม่ทัพคุมกองทัพยก

ข้ามโขงไปถึงเมืองบริคันฝั่งซ้าย ได้รับใบบอกกรมการเมืองสกลนครผู้อยู่รักษาเมืองว่า พระยาประจันตประเทศธานี (ขีด) เจ้าเมืองป่วยถึงอนิจกรรม อายุ ๖๙ ปี อยู่ในราชการได้ ๗ ปี แม่ทัพจึงโปรดให้พระอุปชาด (โง่นคำ) กลับไปรักษาราชการเมืองสกลนคร ให้ราชวงศ์ฟองคุมกองทัพตามแม่ทัพไป

ครั้นถึงปีระกาสัปตศกจุลศักราช ๑๒๔๗ โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเสด็จขึ้นมาเปนแม่ทัพหนุนตั้งอยู่ที่เมืองหนองคาย ปราบอ้ายฮ่อเมืองเชียงขวาง ทุ่งเชียงคำซึ่งมากระทำการจลาจลนั้น ในปีนี้เจ้าฟ้าหามหิ่งเวียนเนียนเจ้าเมืองพุซนหิ้นกองทัพฝรั่งเศษมาทางเมืองวังคำ ลงมาถึงบ้านบ่อคำแซแขวงเมืองภูวาดลสว่าง โปรดเกล้า ฯ ให้เมืองสกลนครจัดกรมการคุมไพร่ขึ้นไปรักษาด่าน เมืองสกลนครได้ให้พระอนุชาล ฯ (เมฆ พรหมสาขา) เมื่อเปนที่ท้าวสุวรรณสาร คุมพล ๓๐๐ คนอาวุธสำหรับมือ

ขึ้นไปรักษาด่านทาง ตั้งอยู่บ้านนากระแด้งต้นเขาอาก แขวงเมืองภูวาดลผั่งซ้าย ก็ยโปรดเกล้าฯให้เจ้าพระยาศรีวิชัยชนิน เมื่อยังเปนที่จมื่นมณเฑียรพิทักษ์ขึ้นไปปั่กหลักพระราชอาณาเขตรต้นเขาอาก แขวงเมืองภูวาดลสอาง

ถึงปีจออัฐศก จุลศักราช ๑๒๔๘ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ยกกองทัพมาปราบฮ่อ ซึ่งมากระทำการจลาจลที่เมืองเชียงขวาง ทุ่งเชียงคำ เมื่อปราบฮ่อได้เรียบร้อยแล้วก็เสด็จกลับกรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาสุริยะเดช (กาศ) ปลักเมืองนครราชสีมา มาอยู่รักษาราชการเมืองหนองคายแทน

ถึงปีกุญนพศกจุลศักราช ๑๒๔๙ พระอุปฮาด (โง่นคำ) ลงไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปิยะมหาราชเจ้า รัชกาลที่ ๕ ณกรุงเทพ ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง

กรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้พระอุปฮาด (โง่นคำ) เปนพระยาประจันตประเทศธานี ฯ เจ้าเมืองสกลนคร พระราชทานเพิ่มเครื่องยศ คือหอกปลอกทองคำคู่หนึ่ง ลูกประคำทองคำ ๑๐๘ ลูก ๑ สาย แคร่หามสำรับหนึ่ง ในยนมีท้องตราพระราชสีห์ที่ ๑๔๗ ลงวันพฤหัศบดีเดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ โปรดเกล้า ฯ ว่า ครัวพลเมืองเมืองหลวงพระบางแตกหนีกองทัพอ้ายฮ่อลงมาตามลำน้ำโขง มาอยู่เมืองปากลาย เมืองปากเฮือง เมืองหนองคายเปนอันมาก ให้เมืองสกลนครเอาเงินส่วยจัดซื้อเข้า ส่งไปเลี้ยงครัวเมืองหลวงพระบางที่เมืองหนองคาย เมืองสกลนครได้จัดเอาเงินส่วยของหลวง ๑๖๐๐ บาท ซื้อเข้าเปลือกเหนียวได้เข้า ๑๖๐๐๐ สัด สีซ้อมเปนเข้าสารได้ ๙๘๐๐ ถัง ส่งไปมณฑลอุดร

ครั้นปีฉลูเอกศกจุลศักราช ๑๒๕๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร์ให้ท้าวเมฆบุตร์

ราชวงษ์อินท์เปนราชบุตร์เมืองสกลนคร และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงณรงค์โยธา กรมการเมืองนครราชสีมา กับพระบริบาลศุภกิจ (คำสาย) กรมการเมืองสกลนครขึ้นไปปักหลักพระราชอาณาเขตร์ที่บนเขาประทัด หรือเขาพิม ที่น้ำแบ่ง แขวงเมืองคำเกิดคำม่วนสองหลัก แขวงเมืองวังคำสองหลัก แขวงเมืองผาบังสองหลัก หลวงณรงค์โยธา ได้ตั้งรักษาราชการอยู่ที่เมืองวังคำ ๑๓ เดือน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงมลโยธานุโยคขึ้นไปผลัดเปลี่ยน

ครั้นปีขานโทศกจุลศักราช ๑๒๕๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร์ให้ราชวงษ์ฟองเปนอุปฮาด ราชบุตร์จูม เปนราชวงษ์เมืองสกลนคร

ครั้นปีมะโรงจัตวาศกจุลศักราช ๑๒๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาสุริยเดช (กาศ) มาเปนข้าหลวงรักษาราชการเมือง เปนครั้งแรกซึ่งเมืองสกลนครแรกมีข้าหลวงประจำเมือง พระยาสุริยเดช

(กาศ) ได้เปลี่ยนแปลงระเบียบราชการหลายอย่าง ที่สำคัญมีดังนี้ คือ:—

๑, จัดโรงต้มกลั่นสุรา ขายเอาเงินเปนพระราชทรัพย์ของหลวง ไม่ให้ราษฎรต้มกลั่นน้ำสุรา เงินค่าน้ำสุราในปีนั้นขายได้เงิน ๑๑ ชั่ง

๒, ชำระทาษเดิม และทาษเชลยของเจ้าเมืองกรมการออกเปนไทย

๓, ให้ยกเลิกเลขซึ่งยกให้เปนทนายของเจ้าเมืองกรมการนั้นเสีย

ครั้นปีมะเสงเบญศกจุลศักราช ๑๒๕๕ เกิดการทัพกับฝรั่งเศส ทางฝากแม่น้ำโขงฝั่งซ้าย จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุริยเดชข้าหลวงไปเปนแม่ทัพจัดการทัพอยู่เมืองนครพนม แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงพิทักษ์ยุทธพันธ์ (เทศ) มาเปนข้าหลวงกำกับเมืองจัดการทัพ เมืองสกลนครถูกเกณฑ์ราษฎรเปนกำลัง ๑๐๐๐ คน พร้อม

ด้วยสาตราวุธลูกกระสุนดินดำ ให้พระวิชิตพลหาญ (ได้) ผู้ช่วย เปนนายทัพคุมไพร่ไปสมทบกองทัพพระยาสุริยเดช ข้ามโขงขึ้นไปถึงเมืองภูวาดลสว่าง กับให้เมืองสกลนครส่งเข้าสารเปนเสบียงทัพไปขึ้นฉางเมืองนครพนม ๑๐๐๐๐ ถัง กับขึ้นฉางเมืองเข็มราช ๑๐๐๐๐ ถัง กับให้ทำลูกกระสุนดินดำส่งกองทัพที่เมืองนครพนมเนือง ๆ

ครั้นถึงขมะเมียฉอศกจุลศักราช ๑๒๕๖ พระยาสุริยเดช (กาศ) กลับมาเปนข้าหลวงเมืองสกลนคร โปรดเกล้า ฯ ให้หลวงพิทักษ์ (เทศ) ไปเปนข้าหลวงเมืองนครพนม พระยาสุริยเดช (กาศ) ได้รับตำแหน่งยศเปนพระยาคำแหงสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองนครราชสีมา โปรดเกล้า ฯ ให้จ่าช่วงไฟประทีปวังซ้าย (ช่วง) มาเปนข้าหลวงเมืองสกลนคร จ่าช่วงไฟประทีปวังซ้าย (ช่วง) ได้จัดการเปลี่ยนระเบียบการบ้านเมือง ดังนี้ คือ

๑, จ่าช่วงไฟประทีปวังซ้าย (ช่วง) จัดการตามรับสั่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เมื่อยังทรงดำรงค์ตำแหน่งเปนข้าหลวงต่างพระองค์ สำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือ ให้จัดตั้งกรมเมือง กรมวัง กรมคลัง กรมนา ให้กรมการผู้มีความสามารถ รับราชการในน่าที่กรมต่าง ๆ ดังกล่าวนามมาแล้ว กับให้จัดระเบียบการบ้านเมืองตามที่ประชุมตกลงกับจ่าช่วงไฟประทีปวังซ้าย จัดตั้งให้ท้าวขัติยะ (คลี่) บุตรราชวงศ์อินท์เปนพระบุรีบริรักษ์กรมเมือง ให้ท้าวสายคำหลานพระยาประจันตประเทศธานี (ยืด) เปนพระพิทักษ์ถานะกิจ เปนกรมวัง ให้ท้าวหำบุตรอุปฮาตโถงเปนพระวรชิตพนานุกูลเปนกรมคลัง ให้ท้าวคำบุตรอุปฮาดโถงเปนพระสมบูรณ์พืชภูมิ เปนกรมนา กรมเมืองมีน่าที่ชำระตัดสินคดีถ้อยความแพ่งแลอาญา ตรวจตราจับโจรผู้ร้ายรับอายัติชันสูตร์ ตราสินสำรวจทำสัมโนครัว กรมวังมีน่าที่ปฏิบัติรักษาเจ้าเมือง กรมคลังมีน่าที่เก็บ

เงินผลประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งเปนพระราชทรัพย์ของหลวง กรมนามิน่าที่เก็บเงินค่าหางเข้าแลทำใบสำคัญซื้อขายที่ดิน ทำตัวพิมพ์รูปพรรณ์

๒, จัดคนใช้ ไพร่เจ้าเมืองกรมการเปนกำลังพาหนะใช้สรอย คือชายอายุ ๑๘ ถึง ๒๐ ปี ให้เจ้าเมืองกรมการเรียกตัวมาใช้งานได้ปี ๑ คนละ ๑ เดือน เมื่ออายุย่างเข้า ๒๑ ปี จึ่งให้เก็บเงินค่ารัชชูปการ

๓, จัดการเก็บเงินค่าน้ำสุราตามความตกลงเจ้าเมืองกรมการ ราษฎรเสียครัวเรือนละ ๑ บาท ได้เงินค่าน้ำสุรา ๑๒๘ ชั่ง

๔, เงินค่าราชการให้เก็บทั่วหน้ากัน ผู้เปนชายฉกรรจ์อายุตั้งแต่ ๒๑ ปีถึง ๗๐ ปี ต้องเสียเงินค่าราชการคนละ ๒ บาท บุตรเจ้าเมืองกรมการไม่ยกเว้น แล้วให้แบ่งเปนส่วนเจ้าเมืองกรมการครึ่ง ๑ เปนเงินผลประโยชน์แผ่นดินครึ่งหนึ่ง

ปีนี้เปนปีแรกที่บุตรหลานเจ้าเมืองกรมการต้องเสีย เงินค่าราชการคนละ ๒ บาทเท่ากับราษฎร เจ้าเมืองตลอดจนอุปฮาดราชวงศ์ ราชบุตรกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยจึงตกลงพร้อมกันเสียเงินค่าราชการคนละ ๒ บาทด้วยจนทั่วหน้ากัน

ครั้นถึงปีมะแมสัปตศกจุลศักราช ๑๒๕๗ โปรดเกล้า ฯ ให้นายรองสุจินดา (จาบ) มาเปนข้าหลวงเมืองสกลนคร นายรองสุจินดาข้าหลวงยังไม่ได้จัดระเบียบการอย่างใดรักษาราชการอยู่ได้ ๖ เดือนโปรดเรียกกลับมณฑลฝ่ายเหนือ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้นายปรีดาราชมาเปนข้าหลวงกำกับราชการเมืองสกลนครต่อไปในเดือนกุมภาพันธ์ปีนี้ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เสด็จมาตรวจราชการถึงเมืองสกลนคร ประทับอยู่ที่เมืองสกลนคร ๑๕ วัน ก็เสด็จกลับมณฑล

ครั้นปีวอกอัฐศกจุลศักราช ๑๒๕๘ เดือนเมษายน นายปริดาราชป่วยถึงแก่กรรม โปรดเกล้า ฯ ให้ส่งศพไปมณฑล แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้นายฉลองไนยะนารถ (ไมย) มาเปนข้าหลวงเมืองสกลนคร

ครั้นปีระกานพศกจุลศักราช ๑๒๕๙ ราชวงศ์จุมถึงแก่กรรม พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักร์ศิลปาคม ข้าหลวงต่างพระองค์ สำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือ โปรดเกล้า ฯ ให้เปลี่ยนตำแหน่งกรมการ คือให้อุปฮาดฟองว่าที่พระสกลกิจวิจารณ์ ปลัดเมือง ให้ราชบุตร์ (เมฆ) ว่าที่พระอนุบาลสกลเขตร์ยกบัตร์ ให้ท้าวอรดีบุตร์พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) ว่าที่พระวิเศษสกลกิจ ผู้ช่วยราชการ ตำแหน่งอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร์อย่างแบบเก่าให้ยกเลิก

ครั้นปีกุนเอกศกจุลศักราช ๑๒๖๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ข้าหลวงต่างพระองค์ สำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือ (มณฑลอุดร) เสด็จ

กลับกรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนา เปนข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปลี่ยนนามมณฑลฝ่ายเหนือ เปนมณฑลอุดร

ครั้นปีชวดโทศกจุลศักราช ๑๒๖๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปิยะมหาราชเจ้ารัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้ราชบุตร์ (เมฆ) เปนพระอนุบาลสกลเขตร์ยกบัตร์ถือศักดินา ๑๐๐๐ ไร่ ให้ท้าวอรดีบุตร์พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เปนพระวิเศษสกลกิจ ผู้ช่วยถือศักดินา ๘๐๐ ไร่ ในปีนี้ทรงพระกรุณาโปรดกล้า ฯ พระราชทานเงินเดือนให้แก่เจ้าเมืองกรมการ เงินเบี้ยหวัดหรือเงินปีอย่างแบบเก่าให้ยกเลิก

ครั้นปีฉลูตรีศกจุลศักราช ๑๒๖๓ เกิดผีบ้าผีบุญขึ้นที่แขวงเมืองสกลนคร โดยนายทิดเข็มบ้านมายตั้งตัว

ขึ้นเปนผู้วิเศษ ให้ฆ่าสุกรแลกระบือเผือก เกรงว่าสุกรแลกระบือเผือกจะเปนยักษ์ แลให้ทิ้งเงินพดด้วงเงินเหรียญสยามเสีย เพราะเงินเหล่านี้จะกลายเปนเหล็ก ให้เอาหินแร่มาเก็บรักษาไว้ จะกลายเปนทองเปนเงิน ราษฎรที่โง่เห็นผิดกลายเปนซอบมีในเขตร์จังหวัดสกลนครเปนอันมาก ข้าหลวงเจ้าเมืองกรมการเกรงว่าจะเกิดเหตุจลาจลแก่บ้านเมือง จึ่งได้มีใบบอกขอทหารที่มณฑลอุดรมาช่วยปราบผีบ้าผีบุญ มณฑลส่งหลวงพิสัยสิทธิกรรม กับนายร้อยเอกสิ่มคุมพลทหาร ๑ โหล มาช่วยปราบผีบ้าผีบุญที่บ้านมาย จนเปนการสงบเปนปรกติเรียบร้อยดี

ครั้นปีขานจัตวาศกจุลศักราช ๑๒๖๔ เกิดฝนแล้งการทำนาของราษฎรไม่ได้ผล แต่ยังไม่ถึงกับอดอยาก ในปีนี้โปรดเกล้า ฯ ให้เปลี่ยนแปลงระเบียบการปกครองคือ ให้เมืองขึ้นเปลี่ยนนามเปนอำเภอ ให้เจ้าเมืองเปนนายอำเภอ ให้อุปฮาดเปนปลัดอำเภอ ให้ราชวงศ์เปน

สมุห์บาญชีอำเภอ ให้ราชบุตร์เปนเสมียนอำเภอขึ้นอยู่ในความปกครองเมืองสกลนคร ส่วนกรมการในเมืองสกลนคร ให้พระบุริบริรักษ์ (สุภี) เปนนายอำเภอเมืองสกลนคร ให้ขุนสรรพกิจหิรัญ (เทศ) เปนพนักงานคลัง ให้นายขันธ์ พรหมสาขา บุตร์พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ) เปนพนักงานบาญชีคลัง ให้พระบริบาลศุภกิจ (คำสาย) เปนผู้พิพากษา ให้นายมาก พรหมสาขา บุตร์พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ) เปนผู้ช่วยผู้พิพากษา ให้พระสกลกิจวิจารณ์ ปลัด (ฟอง) ทำการรักษาพระอัยการ แลเปนอธิบดีผู้พิพากษาศาลเมืองด้วย ให้พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ) ทำการปลัดเมือง ให้หลวงสกลนครานุการ (นรภา) บุตร์พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เปนสรรพากร ให้พระพิทักษ์ถานะกิจ เปนพระธำมรงค์ ตำแหน่งกรมการเมืองสกลนคร มีกรมเมือง กรมวัง กรมคลัง กรมนา นั้นยกเลิก

ถึงปีเถาะเบ็ญจศกจุลศักราช ๑๒๖๕ เมืองสกลนคร เกิดความอดเข้าตลอดทั่วทั้งเขตรแขวง โดยเหตุฝนแล้งแลในปีขานรายฎรทำนาไม่ได้ เข้าเปลือกขายกันปีทละ ๓ ถัง พระวิเศษสกลกิจ (อรดี) ผู้ช่วยถึงแก่กรรมในปีนี้

ครั้นปีมะเส็งสัปตศกจุลศักราช ๑๒๖๗ พระบุริยรรักษ์นายอำเภอเมืองสกลนครป่วยเปนลมอัมพาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระวิชิตพลหาญ (ได้) เปนนายอำเภอแทน

ครั้นปีมะเมียอัฐศกจุลศักราช ๑๒๖๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนาข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลอุดรกลับกรุงเทพ ฯ ให้พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพ) มาเปนสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลอุดร พระสกลกิจวิจารณ์ ปลัดเมืองทำการรักษาพระอัยการมีความแก่ชราภาพ ได้ลาออกจากน่าที่ราชการ ในปีนี้เดือน

กุมภาพันธ์ หรือเดือน ๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เมื่อทรงดำรงตำแหน่งเปนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสด็จมาตรวจราชการเมืองสกลนครประทับอยู่ ๒ วันแล้วเสด็จไปทางธาตุพนม

ครั้นปีมะแมนพศกจุลศักราช ๑๒๖๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงพิไสยสิทธิกรรม ข้าหลวงเมืองสกลนคร ไปเปนข้าหลวงเมืองขอนแก่น ให้หลวงผดุงแคว้นประจันต์ (ช่วง) ข้าหลวงเมืองขอนแก่น เปนข้าหลวงเมืองสกลนคร แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระอนุบาลสกลเขตร์ ปลัดเมืองทำการนายอำเภอแทนพระวิชิตพลหาญ (ไค้) ต่อไป พระเสนาณรงค์นายอำเภอพรรณานิคม พระสุรินบริรักษ์นายอำเภอวาริชภูมิ พระสิทธิศักดิ์นายอำเภอสว่างแดนดิน ลาออกจากราชการ ตำแหน่งนายอำเภอทั้งนี้ มณฑลตั้งให้นายขันธ์ พรหมสาขา บุตรพระ

อนุบาลสกลเขตร์ เปนขุนราชขันธ์สกลรักษ์ แลเปนนายอำเภอพรรณานิคม ให้พระบริบาลศุภกิจ (คำสาย) ผู้พิพากษาศาลเมืองเปนนายอำเภอวาริชภูมิ์ ให้นายทะพรหมสาขา บุตร์พระบุรีบริรักษ์ (คลี่) เปนนายอำเภอสว่างแดนดิน หลวงผดุงแคว้นประจันต์ ได้ตัดถนนในเมือง ๓ สาย คือ ๑ ถนนเปรมปรีดา ๒ ถนนมัคคาไลย ๓ ถนนไสสว่าง (มีอยู่ก่อนแล้ว ๕ สาย คือ ๑. ถนนเจริญเมือง ๒. ถนนไร้นฤทุข. ๓. ถนนศุขเกษม ๔. ถนนเรืองสวัสดิ์ ๕. ถนนกำจัดภัย)

ครั้นปีจอโทศกจุลศักราช ๑๒๗๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงผดุงแคว้นประจันต์ ข้าหลวงเมืองสกลนคร ไปเปนข้าหลวงเมืองหล่มศักดิ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระสุนทรธนศักดิ์ (สุทธิ เหมินทร์) ข้าหลวงสรรพากรมณฑลพายัพ มาเปนปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร

อนึ่งได้จัดสร้างศาลากลางจังหวัดขึ้น ๑ หลัง กับที่พักเจ้าเมืองขึ้น ๑ หลัง

ในปีนี้มีเหตุอันเศร้าสลดใจอย่างใหญ่หลวงทั่วไปในประเทศสยามเกิดขึ้น คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ปิยะมหาราชเจ้าของชาวเราได้เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๒๒ เดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๒๙ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันนี้ ได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ จึงเปนอันชื่นชมยินดีทั่วหน้ากันต่อมา

ครั้นปีกุญตรีศก ๑๓๐ จุลศักราช ๑๒๗๓ พระพุทธศักราช ๒๔๕๔ ได้จัดการก่อสร้างที่พักไว้เปนของหลวงสำหรับข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยได้พักอาศรัยต่อไป โดยให้พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ พรหมสาขา) ปลัดเมือง เปนนายงานจัดการก่อสร้าง เครื่องไม้ต่าง ๆ ที่ใช้ในการก่อสร้างครั้งนี้ได้ขอแรงราษฎรตามตำบลในท้องที่อำเภอเมือง อำเภอขึ้นช่วยจัดหา แล้วขอแรงราษฎรในอำเภอเมือง อำเภอพรรณานิคม อำเภอ

วาริชภูมิ์ อำเภอวานรนิวาศ อำเภอสว่างแดนดิน ช่วยกันปลูกขึ้น คือ:—

๑ ที่พักยกบัตรเมือง ๒ ที่พักแพ่ง

๓ ที่พักศุภมาตรา ๔ ที่พักสรรพากร

๕ ที่พักสมุห์บาญชี ๖ ที่พักแพทย์

๗ ศาลยุติธรรม ๒ หลัง ๘ ที่พักผู้พิพากษา

๙ โรงเรียน

แลในปีกุญตรีศก ๑๓๐ จุลศักราช ๑๒๗๓ พระพุทธศักราช ๒๔๕๔ นี้ ท่านปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนครได้ประชุมปฤกษาพร้อมด้วยข้าราชการ จัดการทำคอกผสมม้าเพื่อไว้ใช้สำหรับราชการ ข้าราชการตลอดพ่อค้าคฤหบดีได้พร้อมกันซื้อนางม้าถวายเป่นของหลวงได้ ๔๐ ม้า พระอนุบาลสกลเขตร์ ปลัดจังหวัดทำการนายอำเภอ ได้ขอแรงราษฎรตามตำบลหาไม้ทำรั้วคอกม้า ๒ แห่ง คอกเลี้ยงสำหรับฤดูแล้งทำที่ทุ่งดอนขามทิศเหนือเมืองสกลนคร ห่างเมือง ๕๐ เส้น

คอกกว้าง ๑๕ เส้น ยาว ๒๐ เส้น คอกสำหรับฤดูฝนทำที่นาดอนโพทุ่งมั่ง ซึ่งรองอำมาตย์เอก พระอนุบาลสกลเขตร์ได้ยกถวายรัฐบาล คอกนี้ห่างจากเมือง ๕๐ เส้นทำกว้าง ๑๕ เส้น ยาว ๑๕ เส้น

ปีชวดจัตวาศก ๑๓๑ จุลศักราช ๑๒๗๔ พระพุทธศักราช ๒๔๕๕ ท่านปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร ได้สั่งให้พระอนุบาลสกลเขตร์ ปลัดจังหวัดเปนนายงานจัดการก่อสร้างสถานที่ราชการต่าง ๆ ขึ้นณบริเวณเรือนจำ เพิ่มเติมอีกหลายอย่าง แลในปีนี้ หลวงสกลนครานุการ (นรกา พรหมสาขา) บุตรพระยาประจันตประเทศธานี ซึ่งรับราชการในตำแหน่งพธำมรงค์ และป่วยเนื่องจากช้างสีดอเปนบ้าตกมัน ได้ตะครุบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ แต่เดชะบุญหลวงสกล ๆ มิได้เปนอันตรายในเวลานั้น แต่ได้มีอาการป่วยต่อมา เลยเกิดวิกลจริตเอาปืนยิงตัวเองตายที่บ้านหมื่นวิจารณ์ (สัง)

ปีฉลูเบ็ญจศก ๓๓๒ จุลศักราช ๑๒๗๕ พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ ท่านมหาอำมาตย์โท พระยามหาอำมาตยาธิบดี (เส็ง วิรยศิริ) รองเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมาตรวจราชการ ได้มีบัญชาให้เริ่มลงมือทำทางข้ามเขาพานตรงไปมณฑลนครราชสีมา โดยทำไปติดต่อกับจังหวัดกาฬสินธ์ เพื่อเปนประโยชน์แก่ทางราชการแลการส่งสินค้าไปมาสดวกรวดเร็วขึ้น เพราะเปนทางตรงระยะใกล้กว่าทางเดิมที่ต้องเดิรอ้อมเขาไปทางอำเภอกุมภวาปี ถึง ๔๐๐๐ เส้นเศษ ได้ตามความประสงค์ซึ่งจังหวัดสกลนครได้บอกกราบทูลขอไปยังกระทรวงมหาดไทย ๆ ได้สั่งมณฑลร้อยเอ็จให้จังหวัดกาฬสินธ์ทำทางติดต่อกันแล้ว พระยามหาอำมาตย์พักอยู่เมืองสกลนคร ๒ วันเลยไปตรวจราชการ อำเภอหนองสูงจังหวัดนครพนมต่อไป ท่านปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนครได้สั่งให้อำเภอเมืองสกลนครเริ่มเกณฑ์คนลงมือจัด

ทำทางข้ามเขาพานสายนี้ รองอำมาตย์เอกพระอนุยาลสกลเขตร์ ปลัดจังหวัดทำการนายอำเภอเมืองสกลนคร ได้สั่งกำนันเกณฑ์ขอแรงคนไปจัดสร้างทางสายนี้

การสร้างทางสายนี้ ย่อมเปนการยากลำบากอยู่มาก เพราะเหตุที่ต้องทำเปนพื้นที่ล้วนแล้วไปด้วยหินแลมีร่องน้ำลำธารอยู่หลายแห่ง ซึ่งจำเปนต้องทำสพานข้าม แลเจาะผ่าหินออกให้เปนช่องเกวียนเดิรได้สดวก

ที่จะจัดทำ มีเปนที่ยากอยู่ ๔ แห่ง คือ ที่ ๑ เขาขุนลังที่ ๒ เขาแมลงคับ ที่ ๓ เขาดาว ที่ ๔ ดงคำขมด ดงนี้กว้างมีระยะทางถึง ๔๐๐ เส้นเศษ

พนักงานที่ให้เปนนายงาน ตรวจจัดดูแลควบคุมการจัดทำทางสายนี้ คือ

๑, รองอำมาตย์เอก พระอนุยาลสกลเขตร์ (เมฆ. พรหมสาขา) ปลัดจังหวัดดูแลจัดการทำ แต่เมืองถึงตาดไฮ แลเลยตรวจการทั่วไปด้วย

๒, รองอำมาตย์ตรี พระพินิจบำรุงราษฎร์ (คาย) ข้าหลวงจังหวัดตั้งแต่ตาดไฮไปถึงห้วยแพงแสน

๓, นายอินตา ปลัดซ้ายอำเภอเมือง ดูแลแต่ห้วยแพงแสนไปถึงน้ำพุง

๔, รองอำมาตย์ตรี หลวงพิจารณ์อักษร (เส พรหมสาขา) ปลัดขวาอำเภอเมือง ตั้งแต่เขาขุนลังเปนต้นไปต่อเขตรจังหวัดกาฬสินธุ์

จัดการเรี่ยรายเงินสำหรับซื้อเครื่องมือในการสร้างทางสายนี้ได้จำนวนเงิน ๒๐๐๐ บาทเศษ มีรายนามผู้ที่ออกเงินดังนี้

๑. อำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี ผู้ว่าราชการเมืองสกลนคร ๑๐๐ บาท

๒. อำมาตย์โท พระสุนทรธนะศักดิ์ (พระยาสกลกิจวิจารณ์) ปลัดมณฑลประจำจังหวัด ๑๐๐ บาท

๓. รองอำมาตย์เอก พระอนุบาลสกลเขตร์ ปลัดจังหวัดทำการนายอำเภอเมือง ๑๐๐ บาท

๔. จีนกิวพ่อค้าเมืองสกลนคร ๑๐๐ บาท

๕. พระพิไนยบำรุงราษฎร์ จ่าจังหวัด ๖๐ บาท

๖. ขุนราชขันธ์สกลรักษ์ (ขุนศรีนครานุรักษ์) นายอำเภอพรรณานิคม ๕๐ บาท

๗. ขุนสารสินธ์ประเสริฐ ผู้ช่วยราชการจังหวัดสกลนคร ๓๐ บาท

๘. หลวงโชติภูมิภักดิ์ นายอำเภอสว่างแดนดิน ๒๐ บาท

๙. ขุนชำนาญสำรวจกิจ (ขุนถิรมัยสิทธิการ) ปลัดขวาอำเภอเมือง ๒๐ บาท

๑๐. นายสังข์ทอง พรหมสาขา พ่อค้า ๒๐ บาท

๑๑. นายไชยสาร จันตแสง พ่อค้า ๒๐ บาท

๑๒. หลวงพิจารณ์อักษร ปลัดอำเภอเมือง ๑๕ บาท

บรรดาข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พ่อค้าจีนไทยแลราษฎรสามัญทั่วไปในจังหวัดสกลนคร ได้ออกเงินช่วยหลายสิบคนรวมกันได้เงิน ๒๐๐๐ บาทเศษ

ท่านปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร ได้มีใบบอกมอบให้หลวงพิจารณ์อักษร ปลัดอำเภอเมืองพร้อมด้วยตัวเงินเข้าไปยังพระยามหาอำมาตย์ เพื่อจัดซื้อเครื่องมือเจาะผ่าหินแลทำสพาน ได้เครื่องมือต่าง ๆ นำขึ้นมาถึงเมืองสกลนคร แล้วก็ลงมือจัดทำต่อไป

ได้สร้างสพานใหญ่สำคัญอยู่ในทางสายนี้ ๓ สพาน คือสพานน้ำพุง สพานข้ามห้วยแพงแสน สพานข้ามห้วยเดียก มีสพานข้ามร่องน้ำลำธารแห่งละเล็กละน้อยอีก ๑๒ แห่ง รวมเปน ๑๕ แห่ง เริ่มลงมือจัดการสร้างทางสายนี้แต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๙ รวมเวลาได้ ๔ ปีเศษทางจึงสำเร็จ เปิดให้พ่อค้ามหาชนอาศรัยนำยานพาหนะเดิรไปมาได้สดวก

ปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้สร้างสโมสรเสือป่า ๑ หลัง ครัวพร้อม

แลได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ย้ายขุนราชขันธ์สกลรักษ์ (ขันธ์ พรหมสาขา) นายอำเภอพรรณานิคม ไปเปนนายอำเภอหนองสูง จังหวัดนครพนม

ปี พ.ศ. ๒๔๕๙ พระยาวรเดช มาตรวจราชการทหารบก พักตรวจราชการที่เมืองสกลนคร ๒ วัน แล้วเลยไปทางมณฑลอุดร

แลพระยาอภิรการประสิทธิ อธิบดีกรมไปรสนีย์โทรเลข พร้อมด้วยพระไปรสนีย์โทรเลข ได้มาตรวจราชการที่เมืองสกลนคร พักอยู่ ๓ วัน แล้วเลยไปทางจังหวัดกาฬสินธุ์

ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ พระยาราชพินิจจัย เจ้ากรมปกครอง กระทรวงมหาดไทย มาตรวจราชการที่จังหวัดสกลนคร พักอยู่ ๓ วัน แล้วเลยไปทางจังหวัดกาฬสินธุ์

แลในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ นี้ กระทรวงกระลาโหม ได้แต่งให้นายทหารคุมพวกทหาร ๑๒ คนขึ้นมารับม้าผู้แลเมียรวม ๗๕ ม้า ซึ่งข้าราชการพ่อค้าราษฎรจังหวัดสกลนคร ซื้อถวายแต่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ นั้น ลงไปรวมเลี้ยงไว้ที่อำเภอจันทึกมณฑลนครราชสีมา

ในปีนี้กรมการอำเภอเมืองสกลนคร ได้เกณฑ์ขอแรงราษฎรปลูกศาลาขึ้นตามบ้านรายทางหลวง คือ

๑. ที่บ้านหนองเหียน ตำบลบ้านเหล่าโพนค้อ ๑ หลัง ๓ ห้อง กว้าง ๑๐ ศอก ยาว ๑๖ ศอก ทรงปั้นหยามีเฉลียงรอบ มีมุขยื่นออกข้างหลัง กั้นเปนห้องนอนอาบน้ำ สร้วม

๒. ที่วังค้อห้วยพุงตำบลตองโขบอีก ๑ หลัง ๓ ห้อง กว้าง ๑๐ ศอก ยาว ๑๖ ศอก ทรงปั้นหยามีเฉลียงรอบ มีมุขยื่นออกด้านหลัง แปลนเดียวกับที่พักหนองเหียน

ที่พักบ้านดงมะไฟ ตำบลขมิ้น อีก ๑ หลัง กว้าง ๑๐ ศอก ยาว ๑๖ ศอก แปลนเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว

เครื่องไม้ที่ทำล้วนแต่ไม้ตะเคียน ไม้เต็ง ไม้รัง พื้นฝาหลังคาไม้กระดานทั้งสิ้น การจัดทำขอแรงราษฎรทั้งหมด

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ รัฐบาลกรุงสยามของเราได้ประกาศสงครามกับประเทศเยอรมัน และออศเตรียฮังการี

แลขุนลิขิตพจนแสดง (กรกัน) บุตรพระอนุบาลสกลเขตร ซึ่งรับราชการเปนพนักงานไปรสนีย์โทรเลขได้ป่วยถึงแก่กรรม

ปีมะเมียจุลศักราช ๑๒๘๐ พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ศก ๓๗ ได้จัดหาเครื่องไม้สร้างโรงเรียนใหม่ขยายให้จุจำนวนนักเรียนได้ประมาณ ๓๐๐—๔๐๐ คน แลให้ถูกต้องตามแปลนของกระทรวงศึกษาธิการต้องการ พระอนุบาลสกลเขตร์ได้ประชุมกำนันแย่งน่าที่ให้จัดการขอแรงราษฎรตามหมู่บ้าน ซึ่งขึ้นกับอำเภอเมืองจัดการหาเริ่มสร้างในปีนี้จนเสร็จ

ในปีนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เสือป่ามณฑลต่าง ๆ ทั้ง ๑๘ มณฑล เข้าไปถวายบังคมแลรับเชิญธงสารทูลธวัชไปประจำกรมที่จังหวัดสกลนคร ท่านอำมาตย์โท พระยาสกลกิจวิจารณ์ ปลัดมณฑลประจำจังหวัด ซึ่งเมื่อแรกมาประจำจังหวัดนี้ เป็นที่พระสุนทรธนะศักดิ์ ได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นที่พระยาในปีนี้ เข้าไปราชการกรุงเทพ ฯ ในคราวงานเสือป่าถวายบังคม มีนายเสือป่าแลพลเสือป่าจังหวัดนี้ได้เข้าไปกรุงเทพ ฯ ๑๓ นาย มีนามดังต่อไปนี้

๑. นายหมู่โท ขุนนิคมพรรณาเขตร์ นายอำเภอพรรณานิคม

๒. นายหมู่โท ขุนบริรักษ์ ฯ ศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร

๓, นายหมู่ตรี หริ่ม พุ่มขจร พธำมรงค์

๔, พลเสือป่า ฟอง นวนมณี

๕, พลเสือป่า เหลา เทพพิทักษ์

๖, พลเสือป่า สุ บัญญาประชุม

๗, พลเสือป่า ฝ้าย อินธิแสน

๘, พลเสือป่า พิมพ์ อัศวาวุฒิ

๙, พลเสือป่า ยัง อุปพงศ์

๑๐, พลเสือป่า จันทร์ อุกฤษ

๑๑, พลเสือป่า คล้าย พรหมสาขา

๑๒, พลเสือป่า คง สุวรรณรงค์

๑๓, พลเสือป่า ทวน เทศประสิทธิ์

ในปีนี้ พ.ศ. ๒๔๖๑ รองอำมาตย์โท หลวงโชติภูมิ์ภักดิ์ (ทะ พรหมสาขา) นายอำเภอบ้านหัน ซึ่งทางราชการให้ไปเปนผู้รักษาราชการแทนปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร ในระหว่างปลัดมณฑลไปราชการกรุงเทพ ฯ ได้ป่วยเปนไข้หวัดใหญ่ถึงแก่กรรม

ปีพ.ศ. ๒๔๖๒ รองอำมาตย์โท ขุนวินิจสกลการ (มาก พรหมสาขา) บุตร์พระอนุบาล ฯ ซึ่งรับราชการเปนผู้พิพากษาที่ ๒ ศาลจังหวัดสกลนครป่วยถึงแก่กรรม

แลในปีนี้มณฑลได้ส่ง นางสาวนวม พรหมสาขา บุตรีขุนถิรมัยสิทธิการ ลงไปเรียนวิชาครูที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย จังหวัดพระนคร

ส่วนราชการงานเมือง ก็เปนปีที่ได้ระดมทำทางสายข้ามเขาพานไปจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งได้เริ่มลงมือสร้างมาแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ ยังไม่เสร็จนั้น แลได้จัดการปลูกสร้างโรงเรียนซึ่งได้จัดหาไม้แต่ พ.ศ. ๒๔๖๑ นั้นขึ้น โรงเรียนหลังนี้ปลูกทรงปั้นหยา ยาว ๒๐ ศอก ห้องกว้าง ๕ ศอก รวม ๑๒ ห้อง มีมุขยื่นออกข้างน่า ๒ ข้าง ๆ ละมุข ใช้เสารวม ๕๖ เสา ตะหม่อ ๕๕ ต้น.

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๓ ทางราชการได้สั่งให้สร้างสนามบินขึ้นตามจังหวัดทุก ๆ จังหวัด จังหวัดสกลนครนี้ได้สร้างสนามบินขึ้นที่โคกดงบาก ระหว่างกลางหนองซายขาวกับหนองสนม สนามบินอยู่ทิศตวันตกเฉียงใต้ของเมืองสกลนคร ห่างจากเมืองสกลนคร ๕๐ เส้น

พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ พรหมสาขา) ปลัดจังหวัดทำการนายอำเภอเมือง ได้เปนนายงานเกณฑ์ขอแรงราษฎรอำเภอเมือง อำเภอพรรณานิคม อำเภอบ้านหัน อำเภอวานรนิวาศ เข้าตัดถาง ปีนี้พอได้แต่ตัดถางป่าแล้ว

รองอำมาตย์เอก พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ พรหมสาขา) ปลัดจังหวัดป่วยเปนโรคตาฟาง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนข้าราชการพิเศษ รับพระราชทานเบี้ยบำนาญเดือนละ ๑๓๐ บาท แลให้รองอำมาตย์โท หลวงบริษัทสิทธิเดช นายอำเภอโพนพิไสย มาเปนปลัดจังหวัดแทน

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๐ ในนามของสกุลพรหมสาขาได้รับราชการ แลรับพระราชทานเงินเดือนที่ยังมีตัวอยู่ดังต่อไปนี้

อำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) ผู้ว่าราชการจังหวัดพิเศษ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๔๐ บาท (ถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๒๑ พฤศภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖)

บุตร์ของพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) คือ

๑, รองอำมาตย์ตรี หลวงพิจารณ์อักษร (เส พรหมสาขา) หมายตั้ง เปนปลัดขวาอำเภอพรรณานิคม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๘๐ บาท

๒, รองอำมาตย์ตรี บัวคำ พรหมสาขา เปนปลัดขวาอำเภอบ้านผือ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๖๐ บาท (เวลานี้เปนขุนวิวัฒสุรกิจ นายอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น)

๓, นายโท พรหมสาขา เปนปลัดซ้ายอำเภอธาตุเชิงชุม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๔๐ บาท (ถึงแก่กรรม)

รองอำมาตย์เอก พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ พรหมสาขา) เปนปลัดจังหวัดสกลนคร ทำการนายอำเภอธาตุเชิงชุม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๑๒ บาท ๕๐ สตางค์ (ถึงแก่กรรม)

บุตร์ของพระอนุบาลสกลเขตร์

๑, ขุนลิขิตพจนะแสดง (กรกัน พรหมสาขา) หมายตั้ง เปนพนักงานไปรษณีย์โทรเลข ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๖ บาท (ถึงแก่กรรม)

๒, รองอำมาตย์ตรี ขุนถิระมัยสิทธิการ (กู่แก้ว พรหมสาขา) ประทวน เปนปลัดขวาอำเภอธาตุเชิงชุม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ๘๐ บาท

๓, รองอำมาตย์โท ขุนหิรัญรักษา (หมอก พรหมสาขา) สัญญาบัตร์ เปนพนักงานพระคลังจังหวัดนครพนม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๓๐ บาท

๔, รองอำมาตย์โท ขุนวินิจสกลการ (มาก พรหมสาขา) หมายตั้ง เปนผู้พิพากษาที่ ๒ ศาล

จังหวัดสกลนคร ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๒๐ บาท (ถึงแก่กรรม)

๕. รองอำมาตย์โท ขุนราชขันธ์สกลรักษ์ (ขันธ์ พรหมสาขา) หมายตั้ง เปนนายอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐๐ บาท (เวลานี้เปนรองอำมาตย์เอก ขุนศรีนครานุรักษ์ นายอำเภอธาตุเชิงชุม)

ชั้นหลานของพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา)

๑. รองอำมาตย์โท หลวงโชติภูมิภักดิ์ (ทะ พรหมสาขา) สัญญาบัตร์ บุตร์พระบุรีบริรักษ์ (คลี่ พรหมสาขา) เปนนายอำเภอบ้านหัน ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐๐ บาท (ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑)

๒. นายเกิ่ง พรหมสาขา เปนเสมียนอำเภอธาตุเชิงชุม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐ บาท

๓. นายเทื้อง พรหมสาขา เปนพนักงานบาญชีพระคลังจังหวัดนครพนม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๔๐ บาท

๔. นายคล้าย พรหมสาขา เปนเสมียนอำเภอธาตุเชิงชุม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐ บาท

๕. ขุนจำรูญราชธนากร (หล้า พรหมสาขา) หมายตั้ง เปนศุภมาตราจังหวัดอุดร ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๘๐ บาท

๖. นายบุญธรรม พรหมสาขา เปนเสมียนโทศาลมณฑลจันทบุรี ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๕ บาท (เวลานี้เปนเสมียนเอกกรมรูเบียรที่ดินกระทรวงเกษตราธิการ)

นอกจากนี้ หลานพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) ซึ่งรับราชการฉลองพระเดชพระคุณอยู่ในเวลานี้ยังมีอีก คือ:—

๑. นายสา อุปพงศ์ เปนปลัดอำเภอบ้านหัน

๒. นายปาน อุปพงศ์ เปนปลัดอำเภอธาตุเชิงชุม

๓. นายเขียน อุปพงศ์ เปนทนายความ ว่าความในจังหวัดสกลนคร

๔. นายโหมด พรหมสาขา เปนเสมียนกองอัยการ จังหวัดสกลนคร

๕. นายบัวอ่อน พรหมสาขา เปนสารวัดศึกษาอำเภอธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

๖. นายฝ้าย อินธิแสน เปนเสมียนศาลจังหวัดสกลนคร แลชาวจังหวัดสกลนครที่รับราชการแลกำลังเล่าเรียน มีอยู่ดังนี้

๗. นายชาลี ศิริมาศ ซึ่งสอบอบรมนายอำเภอได้แต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ นั้น ได้เปนนายอำเภอท่าบ่อจังหวัดเลย ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕

๘. ขุนอร่ามรัษฎากร เปนสมุหบาญชี อำเภอธาตุเชิงชุม

๙. นายเฉน นวลมณี เปนปลัดอำเภอธาตุเชิงชุม

๑๐. นายเถื่อน เปนจ่าจังหวัดสกลนคร

๑๑. นายสิ้นวล เปนอักษรเลข จังหวัดสกลนคร

๑๒. นายจันทอน เปนครูกสิกรรม โรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล

๑๓. นายจันทร เจริญชัย บุตรนายกาทอน ปลัดอำเภอบ้านหัน สอบไล่ได้ชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ของกระทรวงศึกษาธิการแลของ ร.ร. มหาดเล็กหลวงกรุงเทพแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ เวลานี้กำลังเรียนวิชารัฐประศาสน์อยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาวัย

๑๔. นายทอง เปนสมุหยาญชีอำเภอวานรนิวาศ

๑๕. นายหนูพัน เปนศึกษาธิการอำเภอพรรณานิคม

๑๖. นายเจี๋ยม เปนปลัดอำเภอบ้านหัน

๑๗. นายพูลสวัสดิ์ พรหมศิริ เปนนักเรียนกฎหมาย

๑๘. นายทิ้ม อ่อนชื่นชม เรียนอยู่ ร.ร. สวนกุหลาย

๑๙. นางสาวแก้ว สวัสดิภาพ เรียนอยู่ ร.ร. เบญจมราชาลัย

๒๐. แวน วุฒิการเนติไชย (พรหมศิริ) เคยเรียน ร.ร. เบญจมราชาลัย แลเคยเปนครูสัตรี ร.ร. ตัวอย่างประจำมณฑลอุดร

๒๑. นายบัวเงิน พรหมกำแหง เปนเสมียนอำเภอบ้านหัน

อนึ่ง การก่อสร้างโรงเรียนซึ่งเริ่มมาแต่ พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ นั้น แล้วเสร็จเปิดเรียนได้ใน พระพุทธศักราช ๒๔๖๔

ในปีนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มหาอำมาตย์โท พระยาราชนกูล ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย เปนอุปราชภาคอิสาณ แลเปนสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลอุดร

แลพระยาสกลกิจวิจารณ์ ปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร ได้รับพระราชทานเลื่อนยศเปนอำมาตย์เอก

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๔ นี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีตัวนายอำเภอเมืองเพิ่มขึ้นทุกจังหวัด

อำเภอธาตุเชิงชุมจังหวัดนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รองอำมาตย์โท ขุนชนบทบำรุง นายอำเภอน้ำพอง มาเปนนายอำเภอธาตุเชิงชุม

ให้ นายบัวคำ พรหมสาขา ปลัดอำเภอน้ำพอง ซึ่งสอบสำรองนายอำเภอได้เปนนายอำเภอน้ำพอง

แลย้าย รองอำมาตย์โท ขุนศรีนครานุรักษ์ (ขันธ์ พรหมสาขา) นายอำเภอนาแกไปเปนนายอำเภอมิ่งไชย จังหวัดหนองคาย

ให้นายป่าว สวัสดิภาพ บุตร์ท้าวซานนท์เมืองสกลนคร ซึ่งสอบสำรองนายอำเภอได้ย้ายจากปลัดขวาอำเภอท่าบ่อไปเปนนายอำเภอนาแก

ในปี พระพุทธศักราช ๒๔๖๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพ็ชร์อรรคโยธิน ผู้บัญชาการกรมรถไฟแผ่นดิน ได้เสด็จมาตรวจราชการที่เมืองสกลนคร ประทับอยู่ ๒ วัน เสด็จเลยไปทางเขาพานมณฑลร้อยเอ็จ

ในปีนี้ทางราชการจังหวัดได้จัดการปลูกสร้างศาลาขึ้นที่ลาดกระเซอ ๑ หลัง ครัวพร้อม ที่ห้วยพุง ๑ หลัง

ที่บ้านสร้างค้อ ๑ หลัง การหาไม้แลก่อสร้าง ได้ขอแรงราษฎรทั้งสิ้น ตลอดจนค่าตะปูแลค่าแรงนายช่างก็ได้ใช้ในเงินที่ราษฎรเต็มใจช่วยเหลือ แต่จะมีกำหนดก่อสร้างนานเท่าใดไม่ปรากฎ

ผู้ที่เปนนายงานกำกับการก่อสร้างนี้ คือ

๑. ศาลาลาดกระเชอ รองอำมาตย์ตรี พระพินิจบำรุงราษฎร์ (คาย) จ่าจังหวัดสกลนคร

๒. ศาลาน้ำพุง นายอินตา ปลัดขวาอำเภอวานร

๓. ศาลาบ้านสร้างค้อ รองอำมาตย์ตรี หลวงพิจารณ์อักษร ปลัดขวา อำเภอพรรณานิคม

ในปีนี้ได้จัดการเปิดสนามบินที่จังหวัดสกลนครเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ มีนายร้อยเอกหลี นายร้อยโท ผล แลนายสิบนักบินนำเครื่องบินมาแสดงให้ประชาชนดู ๔ เครื่อง นับว่าเปนครั้งแรกที่เครื่องบินได้มาสู่จังหวัดสกลนคร ในการเปิดสนามบินนี้ได้เปิดการพนันประเภทที่ ๒ ให้มหาชนได้เล่นเปนการรื่นเริง

ตอบแทนความเหนื่อยเหน็ดเหนื่อยที่ได้อุส่าห์ลงแรงสร้างสนามเครื่องบินขึ้น

ในปีนี้ นายหล้า พรหมสาขา บุตรขุนถิระมัยสิทธิการ (กู่แก้ว พรหมสาขา) ซึ่งไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการอยู่ที่กรุงเทพ ฯ สอบไล่ได้จบหลักสูตรของโรงเรียนทหารบก เปนที่ ๒ แต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ นั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานยศให้เปนนายร้อยตรีทหารบก เปนผู้บังคับหมวด ๒ ในกองร้อยที่ ๓ กรมทหารบกม้ากรุงเทพ ฯ รักษาพระองค์ แล้วเลื่อนเปน นาย ทหาร คน สนิธ ของ ผู้ บังคับ การ กรม ทหาร ม้า กรุงเทพ ฯ รักษาพระองค์ สแในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ นี้ ได้ย้ายไปเปนนายทหารฝึกหัดราชการณโรงเรียนเสนาธิการทหารบก

แลนายศิริ พรหมสาขา น้องชายนายร้อยตรีหล้า ซึ่งได้เปนทหารอาษาสมัคแต่พ.ศ. ๒๔๖๔นั้น ได้รับประทวนเปนนายสิบตรี อยู่ในกรมทหารบกพรานที่ ๑๐ มณฑลอุดร

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๖ เดือนเมษายน ท่านมหาอำมาตย์โท พระยาราชนกูลอุปราชภาคอิสาณ แลสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร ได้มาตรวจราชการจังหวัดสกลนคร พักอยู่ ๓ วัน แล้วเลยไปทางจังหวัดกาฬสินธ์มณฑลร้อยเอ็จ กลับกรุงเทพ ฯ

อำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี ศรีสกลานุรักษ์ อรรคเดโชไชย อภัยพิริยะบรากรมพาหุ (โง่นคำ พรหมสาขา) ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนครป่วยโรคชราถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ อายุได้ ๘๕ ปี อยู่ในราชการได้ ๕๑ ปี

รองอำมาตย์เอก พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ พรหมสาขา) ข้าราชการเบี้ยบำนาญป่วยเนื่องจากโรคบิดแลโรคชราถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ อายุได้ ๗๕ ปี อยู่ในราชการได้ ๓๔ ปี ออกเปนข้าราชการเบี้ยบำนาญ ๒ ปี ๕ เดือน

ในปีนี้ทางราชการได้ย้าย รองอำมาตย์โท ขุนชนบทบำรุง นายอำเภอธาตุเชิงชุมไปเปนนายอำเภอกุมภวาปี

จังหวัดอุดรธานี แลย้ายรองอำมาตย์เอก ขุนศรีนคราณุรักษ์ (ขันธ์ พรหมสาขา) นายอำเภอพิไชย จังหวัดหนองคาย มาเปนนายอำเภอธาตุเชิงชุม ย้ายเปลี่ยนกันในเดือนสิงหาคม

ในเดือนธันวาคมปีนี้ ได้เริ่มทำทางสายออกจากจังหวัดไปอำเภอพรรณานิคม ก็เลยพอดีมณฑลสั่งให้ทำทางรถยนต์ ซึ่งกรมทางจะนำรถยนต์มาเดิรทดลอง อำเภอธาตุเชิงชุมได้ซ่อมแซมแต่งทางรถยนต์เปน ๓ สาย คือ สายต่อจากเขตร์พรรณานิคมถึงจังหวัดยาว ๕๕๘ เส้น สายจากจังหวัดไปต่อเขตร์จังหวัดนครพนม ทางยาว ๙๕๐ เส้น สายจากจังหวัดไปข้ามเขาพาน ไปต่อเขตร์จังหวัดกาฬสินธุ์ทางยาว ๑๔๘๘ เส้น รวมเปนทางที่ได้จัดซ่อมแซมตั้งขึ้น ๒๙๙๖ เส้น

ในต้นเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ นี้ รองอำมาตย์โท ขุนเจนจบทิศ เปนหัวน่านำรถยนต์ชนิดสายพาน ๕ คัน มาถึงจังหวัดสกลนครพักอยู่ ๑ วัน เลยไปจังหวัดนคร

พนมอีก ๓ วัน กลับมาเมืองสกลนครพักอยู่ ๒ วัน จึงเลยไปจังหวัดกาฬสินธ์ รองอำมาตย์เอก ขุนศรีนครานุรักษ์ (ขันธ์ พรหมสาขา) นายอำเภอธาตุเชิงชุม เปนผู้นำส่งรถยนต์ตลอดทั้ง ๓ สาย ในเขตร์อำเภอธาตุเชิงชุม

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๖ นี้ ท่านนายพลตรีพระยาเฉลิมอากาศ เจ้ากรมอากาศยาน ได้มาตรวจสนามบิน มาโดยเครื่องบินซึ่งมีเครื่องหมายว่า "อุดร๒" มาพักอยู่ ๑ วัน กลับทางจังหวัดนครพนม นับว่าเครื่องบินได้มาสู่สนามบิน จังหวัดสกลนครเปนครั้งที่ ๒ ในครั้งนี้ ฯ

ในปี พระพุทธศักราช ๒๔๕๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงอดิศรอุดมเดช เสด็จมาตรวจราชการประทับที่จังหวัดสกลนคร ๓ วัน แล้วเสด็จเลยไปตรวจราชการทางอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนมต่อไป

แลในเดือน มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ นายพลโท หม่อมเจ้าบวรเดช แม่ทัพกองทัพน้อยทหารบกที่ ๓ ได้เสด็จมาตรวจราชการที่จังหวัดสกลนครประทับอยู่ ๓ วัน แล้วเสด็จเลยไปตรวจราชการที่จังหวัดนครพนม (ในปีนี้ นายหล้า พรหมสาขา อายุ ๑๔ ปี บุตร์ขุนถิรมัยสิทธิการ ได้ตามเสด็จลงไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการที่กรุงเทพ ฯ ด้วย)

ในเดือนเมษายนพระพุทธศักราช ๒๔๖๔ นายศรีทอง พรหมสาขา บุตร์หลวงพิจารณ์อักษร ได้ลงไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการที่กรุงเทพพระมหานคร อีกนายหนึ่ง สอบไล่ได้ชั้นหลักสูตร์ชั้นมัธยมปีที่ ๖ ของโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์เมื่อปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๖ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้สมัคเข้าเปนนักเรียนกฎหมายแห่งโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมแล้ว ฯ

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๕ นายกาศ พรหมสาขา บุตร์ชายคนเล็กของพระอนุบาลสกลเขตร์ ได้ลงไป

ศึกษาเล่าเรียนวิชาการที่กรุงเทพพระมหานคร พัก อาศรัยอยู่ที่บ้านพระยาราชพินิจจัยเจ้ากรมปกครอง กระทรวงมหาดไทย เวลานั้นกำลังศึกษาเล่าเรียนวิชาภาษาฝรั่งเศสอยู่ที่โรงเรียนอัสซัมชั่น

แลนายวรดิ พรหมสาขา บุตร์หลวงโชติภูมิภักดิ (ทะ พรหมสาขา) ซึ่งได้ลงไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการที่กรุงเทพพระมหานคร ในคราวที่พระยามหาอำมาตย์ ซึ่งเวลานั้นยังดำรงค์ตำแหน่งเปนรองเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มาตรวจราชการที่จังหวัดสกลนคร แต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๖ เวลานั้น นายวรดิ พรหมสาขา มีอายุเพียง ๑๓ ปี แลได้เรียนหนังสืออยู่ในชั้นมัธยมปีที่ ๓ ของโรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล ซึ่งเปนโรงเรียนตัวอย่างประจำจังหวัดสกลนคร แล้วได้เข้าเรียนวิชาการต่อไปที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ สอบไล่ได้สำเร็จจบหลักสูตร์ชั้นมัธยมปีที่ ๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ แลได้สมัคเข้าเปนนักเรียนกฎหมาย แห่งโรงเรียนกฎหมาย

กระทรวงยุติธรรม ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ปี พ.ศ. ๒๔๖๒ นายวรดี พรหมสาขา สอบไล่วิชากฎหมายภาค ๑ ได้ที่ ๒ อายุ ๑๗ ปี ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๖๔ สอบไล่วิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิตได้ อายุ ๑๙ ปี

นายวรดี พรหมสาขา แรกเข้ารับราชการในศาลฎีกา กระทรวงยุติธรรม เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ได้รับพระราชทานเงินเดือนๆ ละ ๒๐ บาท ในตำแหน่งเสมียนตรี พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเปนเสมียนโท รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๕ บาท พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเปนนายเวรศาลฎีกา รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๔๐ บาท พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้ฝึกหัดทำการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีอยู่ที่ศาลแพ่งสนามสถิตย์ยุติธรรม ตลอดมาจนเวลานี้

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๗ นี้ นางสาวนวม พรหมสาขา ซึ่งมณฑลอุดรส่งมาเปนนักเรียนครูแต่ปี

พ.ศ. ๒๔๖๒ นั้น เวลานั้นกำลังศึกษาเล่าเรียนวิชาครู อยู่ที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ชั้นมัธยมปีที่ ๖, ในเมื่อสอบไล่ชั้นมัธยมปีที่ ๖ ได้แล้ว ก็จะได้กลับไปรับราชการเปนครูสัตรีที่โรงเรียนอุปถัมภ์นารีรัตน์ ซึ่งเปนโรงเรียนตัวอย่างประจำจังหวัดสกลนคร ฉลองพระเดชพระคุณสืบไป

อนึ่งนางสาวนวม พรหมสาขา ได้เคยเปนพนักงานเดีรถวายเครื่องว่างฉลองพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระบรมราชินี คราวเสด็จในงานแสดงศิลปหัดถกรรมของพลเมืองแลนักเรียน ณโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เมื่อต้นเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๗ นั้น

แลในปี พระพุทธศักราช ๒๔๕๔ ซึ่งเปนปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัตินั้น พระยาประจันตประเทศธานี ก็ได้ลงมาเฝ้าทูลลออองธุลีพระบาทด้วย ๆ

แลอีกประการหนึ่ง ในสมัยที่พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) ดำรงค์ตำแหน่งเปนผู้สำเร็จราชการเมืองสกลนคร อย่างเช่นหัวเมืองใหญ่ทั้งหลายมีเมืองสงขลา แลเมืองนครศรีธรรมราชเมืองหนองคายเปนต้นนั้น นายจ่าเนตร์ (ใหม่) ว ม. เปนข้าหลวงประจำเมืองสกลนคร แลมีข้าราชการประจำตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้ คือ:—

๑, มหาดไทยเมือง พระมหาดไทย (แพง พรหมสาขา) จ พ ม. ปลัด

๒, พระสกลกิจวิจารณ์ (คำฟอง พรหมสาขา) จ พ ม. เปนอธิบดีผู้พิพากษาศาลเมือง

๓, พระอนุบาลสกลเขตร์ (เมฆ พรหมสาขา) จ พ ม. เปนผู้พิพากษาศาลเมือง

๔, พระวิเศษสกลกิจ (อรดี พรหมสาขา) ว ม. เปนผู้พิพากษาศาลเมือง

๕) นครบาลเมือง พระบุรีบริรักษ์ (คลี่ พรหมสาขา) จ.พ.ม. บิดาหลวงโชติภูมิภักดี (ทะ พรหมสาขา ซึ่งเปนบิดาของนายวรดี พรหมสาขา เนติบัณฑิต)

๖) คลังเมือง พระวรสิทธิธนานุกูล (หอม พรหมสาขา) จ.พ.ม.

๗) โยธาเมือง พระสัสดีตุลากิจ (คำ พรหมสาขา) จ.พ.ม.

๘) พระวิชิตพลหาร (ไค่ พรหมสาขา) ว.ม. เปนผู้ช่วยราชการ

๙) พระศรีสกุลวงศ์ (แก้ว พรหมสาขา) ว.ม. เปนผู้ช่วยราชการ

๑๐) พระศรีวรบุตรภักดี (สุภี พรหมสาขา) ว.ม. เปนผู้ช่วยราชการ

๑๑) หลวงสกลนครานุการ (นรการ พรหมสาขา) เปนผู้ช่วยราชการ

๑๒) กรมการฝ่ายจีน พระบำรุงพานิช

ส่วนหัวเมืองขึ้น ที่ขึ้นกับเมืองสกลนครเวลานั้น เช่นเมืองสว่างแดนดิน แลเมืองพรรณานิคม เปนต้น ก็มีข้าราชการประจำตำแหน่งต่าง ๆ ครบถ้วนทุกตำแหน่ง ทุกหัวเมือง เปนต้นว่าตำแหน่งผู้ว่าราชการเมือง ตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษา แลตำแหน่งผู้พิพากษา ตำแหน่งโยธาเมืองเหล่านี้เปนอาทิ (ปรากฏตามธรรมเนียยข้าราชการหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ)

